

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Är oönskad isolering en skälig levnadsnivå?

En kvalitativ dokumentstudie av svenska kommuners riktlinjer gällande biståndshandläggning inom äldreomsorg

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin: Vårterminen 2021

Författare: Lovisa Svensson och Isabella Vescovi

Handledare: Ann-Charlott Timander

Sammanfattning

Titel: Är önskad isolering en skälig levnadsnivå? - En kvalitativ dokumentstudie av svenska kommuners riktlinjer gällande biståndshandläggning inom äldreomsorg

Författare: Lovisa Svensson och Isabella Vescovi

Syftet med studien var att undersöka om och hur svenska kommuner, enligt deras fastställda riktlinjer, arbetar för att bryta önskad isolering bland äldre. Genom en kvalitativ dokumentstudie undersöktes huruvida 40 svenska kommuner benämner önskad isolering bland äldre och ifall det går att urskilja eventuella likheter/skillnader i kommunernas arbetssätt. Att undersöka hur kommunernas arbetssätt kan bidra till att motverka den önskade isoleringen bland äldre är därtill ett syfte med studien. Studien ämnade också att undersöka hur eventuella likheter/skillnader i kommunernas arbetssätt kan förstås utifrån ett organisationsperspektiv. Studien hade en induktiv ansats och med hjälp av såväl en konventionell innehållsanalys som valda teorier och tidigare forskning analyserades empirin. Resultatet visade på likheter vad gäller de biståndsinsatser som kommunerna tillhandahåller för att bryta önskad isolering bland äldre, med vissa undantag då fåtalet kommuner erbjuder unika insatser. Tydliga skillnader påvisades mellan kommunerna vad gäller insatsernas utformning, tidsomfattning, frekvens och biståndsbedömning. Dessutom visade resultatet att det skiljer sig mellan kommunerna huruvida sociala insatser går att kombineras med varandra. Vissa insatser utskrivna syfte utgjorde också en markant skillnad mellan kommunerna, då en insats i ena kommunen kunde syfta till att bryta önskad isolering, samtidigt som samma insats i en annan kommun hade ett annat syfte.

Nyckelord: äldre, önskad isolering, bistånd, riktlinjer, kommunalt självstyre.

Förkortningar/Begrepp

Förkortningar

IVO - Inspektionen för vård och omsorg

LSS - Lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade (SFS 1993:387)

SoL - Socialtjänstlagen (SFS 2001:453)

Begrepp

Den enskilde - betyder enligt Svenska Akademiens ordlista (2015) egen eller individuell, vilket i denna studie beskriver den äldre individen.

Hemtjänst - Ett samlingsbegrepp som kan omfatta olika typer av insatser som underlättar den enskildes dagliga livsföring (Socialstyrelsen 2018). Exempel på insatser som kan ingå är praktisk hjälp i hemmet, tillredning av måltider, personlig omvårdnad, insatser för att bryta oönskad isolering, trygghetsskapande insatser etc. (ibid.).

Ordinärt boende - Det egna privata boendet (Östersunds kommun 2021).

Somatiska behov - betyder enligt Nationalencyklopedin (u.å) kroppslig, som har med kroppen att göra, vilket i studien tolkas som stödbehov av fysisk art.

Äldre - I studien avses målgruppen äldre innefatta personer över 65 år, vilket är i linje med Socialstyrelsens (2020a) definition.

Förord

Arbetet med studien har varit väldigt spännande och givande och gett oss möjlighet att fördjupa oss inom ett av våra främsta intresseområden inom socialt arbete. Vi tror och hoppas att vi kommer ha stor nytta av all kunskap som studien bidragit till i vårt framtida yrkesliv. I samband med detta vill vi tacka Sara för inspiration och vägledning genom hela studien. Vi vill också rikta ett stort tack till Joakim, Frasse och Elliot för att ni dagligen har varit en del av uppsatsskrivandet, på både gott och ont. Tack Joakim för maten!

Stort tack till alla de kommuner, som förutom att de på kort tid delade med sig av sina riktlinjer, även gav oss lyckönskningar och energi längs vägen och som bekräftade studiens relevans för socialt arbete, vilket stärkte oss i uppsatsskrivandet. Dessutom vill vi även tacka DR för handfasta tips och idéer om relevant forskning. Vår språkhandledare har också haft en viktig roll genom att se alla detaljer som vi har missat. Tack för all hjälp, utan din noggranna feedback hade uppsatsen inte varit densamma.

Ett stort och varmt tack till vår väldigt engagerade handledare Ann-Charlott Timander som med sin noggrannhet och stora kunskap bidragit med handfasta tips, nya lärdomar och fler infallsvinklar. Utan ditt stöd hade det inte blivit en uppsats. Till sist vill vi tacka varandra för ett mycket gott samarbete, det är inte alla vänskaper som överlever en kandidatuppsats.

Isabella och Lovisa

Zoom 2021-04-28

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund och problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Studiens relevans för socialt arbete	3
1.4 Arbetsfördelning	3
1.5 Uppsatsens fortsatta disposition	3
2. Bakgrund	5
2.1 Aktuell lagstiftning	5
2.2 Kommunala riktlinjer	7
2.3 Individens behov i centrum (IBIC)	7
3. Kunskapsläget	9
3.1 Äldreomsorgens historia och utveckling i internationell, skandinavisk och svensk kontext	10
3.2 Önskad isolering bland äldre	12
4. Teoretiskt ramverk	15
4.1 KASAM	15
4.2 Aktivitetsteori	16
4.3 Systemteori	17
4.4 Nyinstitutionell organisationsteori	17
5. Metod och metodologiska överväganden	20
5.1 Val av metod – fördelar och begränsningar	20
5.2 Urvalsprocess	21
5.3 Bearbetning av empiri	23
5.4 Analys av empiri	23
5.5 Forskningsetiska överväganden	26
5.6 Studiens tillförlitlighet	27
5.7 Förförståelse	29
6. Resultat och analys	31
6.1 Benämning av önskad isolering bland äldre	31
6.1.1 Benämning	31
6.1.2 Analys av möjliga effekter av att benämning saknas	32
6.2 Kommunala insatser för att bryta önskad isolering bland äldre	33
6.2.1 Kommunala insatser	33
6.2.2 Analys av kommunernas arbetssätt för att motverka önskad isolering	42
6.3 Likheter och skillnader i arbetssätt för att bryta önskad isolering	46
6.3.1 Likheter och skillnader	46
6.3.2 Analys av likheter och skillnader i kommunernas arbetssätt	54
7. Avslutande diskussion	57
Referenslista	60
Bilagor	65

1. Inledning

I detta kapitel presenteras bakgrund och problemformulering vilket mynnar ut i studiens syfte och frågeställningar. Även studiens relevans för socialt arbete samt studiens fortsatta disposition presenteras.

1.1 Bakgrund och problemformulering

Oönskad isolering bland äldre

Socialstyrelsens (2020a) lägesrapport gällande vård och omsorg visar att oönskad isolering ökar i takt med att åldern ökar. Var tionde person över 75 år i Sverige är isolerad och av befolkningen över 85 år är 15 % isolerade (ibid.). I Socialstyrelsens (2020b) årliga enkätundersökning där äldre människors upplevelse av äldreomsorgen undersöks, framkommer det att 52% av de äldre som besvarat enkäten och som har hemtjänst besväras av ensamhet. För äldre människor som bor på särskilt boende var det 69 % av de svarande som upplever ensamhet. Schirmer & Michailakis (2016) framför att ensamheten bland äldre i många västerländska länder ställer krav på såväl anhöriga, välfärdssystemet och hälso- och sjukvården. Samtidigt som oönskad isolering är ett samhällsproblem är det viktigt att belysa att det även är ett individuellt problem som påverkar den äldre i mycket hög grad. Oönskad isolering kan påverka den enskildes psykiska mående negativt då det ökar risken för depression och ångest (Socialstyrelsen 2020a). Socialstyrelsen fastslår att äldre människor måste erbjudas social gemenskap och aktiviteter för att isoleringen ska minska (ibid.).

Socialstyrelsen menar att den som bor ensam och inte träffar familj eller vänner mer än ett par gånger per månad kan definieras som socialt isolerad. Samtidigt poängter Socialstyrelsen att all isolering inte är ofrivillig, däremot upplever vissa grupper, som exempelvis äldre med fysisk eller psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar eller beroendeproblematik, oftare oönskad isolering (ibid.). I denna studie har vi valt att fokusera på isolering som inte är självvald av den enskilde och i studien kommer därför begreppet "oönskad isolering" att användas, i enlighet med formulering i lagtext. I denna studie likställer vi därför begreppet oönskad isolering med andra begrepp, såsom social isolering och ensamhet, med undantag i kunskapsläget där forskarnas språkbruk används.

Det kommunala självstyret

I SoL (2001:453) finns särskilda bestämmelser för äldre människor och enligt lagstiftningen ska äldreomsorgen möjliggöra för äldre att leva ett värdigt liv i en meningsfull tillvaro med andra (*för närmare beskrivning av aktuell lagstiftning, se kap. 2.1*). SoL är en målinriktad ramlag vilket betyder att den fokuserar på vilka mål och vilka resultat som ska uppnås, inte hur dessa ska uppfyllas (Socialstyrelsen 2006). För kommunernas del innebär ramlagen att kommunerna ges möjlighet till självstyre och att anpassa insatserna efter kommuninvånarnas behov (*ibid.*).

Med anledning av att oönskad isolering är ett stort förekommande problem bland äldre människor i Sverige och att kommunerna enligt svensk lagstiftning är skyldiga att ge äldre möjlighet till social gemenskap, är det av stor vikt att undersöka om och hur kommunerna i sina eventuella riktlinjer benämner och arbetar mot oönskad isolering.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att analysera ett antal svenska kommuners riktlinjer för biståndshandläggning inom äldreomsorg för att undersöka om och hur kommuner benämner oönskad isolering, samt om och hur dessa kommuner arbetar för att motverka oönskad isolering bland äldre. Därtill, ämnar studien att förstå hur kommunernas eventuella arbetssätt kan bidra till att motverka oönskad isolering bland äldre. Studien ämnar också att undersöka om det finns eventuella likheter/skillnader mellan de utvalda kommunernas arbetssätt för att bryta oönskad isolering bland äldre, samt hur dessa eventuella likheter/skillnader kan förstås utifrån ett organisationsperspektiv. Genom följande frågeställningar kommer studiens syfte besvaras:

1. Om, och i så fall hur, benämner de utvalda kommunerna oönskad isolering bland äldre, i sina riktlinjer?
2. Om, och i så fall hur, arbetar kommunerna för att bryta oönskad isolering bland äldre?
3. Hur kan kommunernas eventuella arbetssätt bidra till att motverka oönskad isolering bland äldre?
4. Går det att urskilja eventuella likheter/skillnader i kommunernas arbetssätt för att bryta oönskad isolering bland äldre?
5. Hur kan de eventuella likheterna/skillnaderna förstås utifrån ett organisationsperspektiv?

1.3 Studiens relevans för socialt arbete

Ungefär 20 % av Sveriges befolkning är 65 år eller äldre (Socialstyrelsen 2020a) och befolkningen över 80 år beräknas fördubblas mellan år 2015-2045 (Utredningen om nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen 2017). Den ökande andelen äldre i kombination med aktuell lagstiftning, där äldre människor anses vara en särskilt utsatt grupp, ställer höga krav på kommunerna (ibid.). Utifrån detta är äldreomsorgen ett viktigt fält att studera inom socialt arbete. Därtill ökar oönskad isolering i takt med åldern (Socialstyrelsen 2020a) vilket förstärker relevansen för det valda forskningsområdet ytterligare.

Enligt Vårdighetsutredningen (2008) förekommer vissa skillnader mellan service och omsorg i svenska kommuner. Däremot är aspekter som människosyn, värderingar och etiska förhållningssätt så pass grundläggande att en gemensam värdegrund på nationell nivå har instiftats (ibid.). För att öka medvetandet hos landets beslutsfattare och för att genom studien eventuellt bidra till kunskapsutbyte, är det enligt oss av stor vikt att belysa kommunernas eventuella likheter och skillnader i arbetssätt för att bryta oönskad isolering bland äldre. Under insamlandets gång har flertalet yrkesverksamma i landets kommuner aviserat sin önskan om att ta del av studiens resultat, vilket kan tolkas som att det finns ett behov och intresse för att fördjupa kunskapen kring ämnet.

1.4 Arbetsfördelning

Arbetet med studien har fördelats jämnt mellan oss två författare. Samtliga riktlinjer i empirin bearbetades tillsammans. Utifrån den begränsade tiden har vissa delar av uppsatsen fördelats mellan oss, vi har dock haft en tät dialog där vi kontinuerligt har läst varandras texter och kommit med feedback. Till följd av pandemin av covid-19 har arbetet utförts över videosamtal och uppsatsen skrevs i gemensamma dokument. Samarbetet har varit mycket gott genom hela studien.

1.5 Uppsatsens fortsatta disposition

I nästkommande kapitel "*Bakgrund*" ges en grundläggande introduktion till aktuell lagstiftning, kommunala riktlinjer och utredningsunderlag som kommunerna använder. Därefter kommer kapitlet "*Kunskapsläget*" presentera vetenskapliga artiklar inom ämnet för en fördjupad förståelse för området. Kapitlet delas in i två teman, nämligen

“Äldreomsorgens historia och utveckling” samt “Oönskad isolering bland äldre”. Därefter följer kapitlet “*Teoretiskt ramverk*” där de teorier som används för att analysera empirin presenteras. De teorier som använts i studien är KASAM, aktivitetsteori, systemteori samt nyinstitutionell organisationsteori. Nästa del i uppsatsen är kapitlet “*Metod och metodologiska överväganden*” där det tydliggörs hur studien har genomförts samt en redogörelse för studiens tillförlitlighet och trovärdighet. En presentation av etiska överväganden och vår förförståelse återfinns också i detta kapitel. I “*Resultat och analys*”, vilket är studiens nästa kapitel, presenteras det resultat som studerandet av de kommunala riktlinjerna mynnat ut i. Kopplat till de valda teorierna, görs också en analys av det presenterade resultatet där en jämförelse mellan riktlinjerna görs. Resultatet är uppdelat i följande teman; definition, kommunala insatser samt kommunala likheter och skillnader för att bryta oönskad isolering bland äldre. Till sist finner vi en “*Avslutande diskussion*” där resultatet ställs i relation till studiens syfte och frågeställningar samt till kunskapsläget. Här presenteras även förslag på framtida forskning.

2. Bakgrund

I detta kapitel presenteras relevant bakgrundsinformation gällande aktuell lagstiftning, kommunala riktlinjer och utredningsunderlag i syfte att ge en fördjupad bild av studiens ämne.

2.1 Aktuell lagstiftning

Med syftet att läsaren ska förstå bakgrunden till eventuella likheter och skillnader i studiens empiri när det gäller vilka insatser kommunerna erbjuder görs här en sammanställning av relevant och aktuell lagstiftning.

Enligt 3 kap. 1 § SoL (SFS 2001:453) är kommunerna skyldiga att genom uppsökande verksamhet främja goda levnadsförhållanden hos kommuninvånarna. I den uppsökande verksamheten är kommunen, enligt 3 kap. 4 § SoL (SFS 2001:453), skyldig att upplysa om socialtjänsten och om de insatser som kommunen kan erbjuda den enskilde. Kommunen ska därtill vid behov samverka med andra samhällsorgan, organisationer och föreningar. Kommunala insatser riktade till målgruppen äldre beslutas enligt 4 kap. 1 § SoL (SFS 2001:453), som beskriver att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sin livsföring i övrigt. Med livsföring i övrigt avses exempelvis stöd och hjälp i hemmet, förordnande av kontaktperson, anvisande av plats i servicehus etc. (Lundgren & Sunesson 2019). I lagstiftningen framgår att den enskilde genom de beviljade insatserna ska tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Emellertid definieras inte vad skälig levnadsnivå innebär, mer än att begreppet ska tolkas med utgångspunkt i den tid och de förhållanden som den enskilde idag lever i (Socialstyrelsen 2013). Vad som menas med skälig levnadsnivå är därmed godtyckligt och begreppet lämnar stort utrymme för nämnden att anpassa insatser till att främja individens fortsatta rehabilitering (Socialdepartementet 1979), vilket kan förklara eventuella skillnader i kommunernas utformande av insatser.

Utifrån att SoL är en ramlag och att begreppet skälig levnadsnivå inte definieras i lagtext har kommunerna ett stort handlingsutrymme i utformandet av äldreomsorgen. Kommunernas handlingsutrymme kan ses som problematiskt eftersom det kan leda till skillnader i insatser och bedömningar, exempelvis framför Erlandsson (2018) att kommunernas olika ekonomiska förutsättningar kan påverka utformandet. Däremot är

tanken med det kommunala självstyret att kommunerna har de bästa förutsättningarna för att efter lokala behov anpassa servicen till kommuninvånarna (Socialstyrelsen 2013). En nationell definition av begreppet skälig levnadsnivå hade, med bakgrund av detta, kunnat leda till att kommunerna svårligen kunnat tillgodose kommuninvånarnas behov. Till följd av kommunernas stora handlingsutrymme är kommunala riktlinjer intressanta att studera i syfte att förstå hur kommuner arbetar för att motverka oönskad isolering bland äldre.

Målgruppen äldre räknas enligt lagstiftningen som en särskilt utsatt grupp i samhället, vilket är anledningen till att gruppen särskilt ska beaktas. I 5 kap. 4 § SoL (SFS 2001:453) framgår att kommunen ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Dessutom ska de äldre ges stöd och hjälp i hemmet samt närhet till annan lättåtkomlig service genom tillgång till goda bostäder, enligt 5 kap. 5 § SoL (SFS 2001:453). Sveriges kommuner har möjlighet att inrätta särskilda boendeformer för äldre med särskilt stödbehov och som har behov av hjälp att bryta oönskad isolering (Socialdepartementet 2017; SFS 2001:453). Ett trygghetsboende är en sådan särskild boendeform som beskrivs i 5 kap. 5 § SoL (SFS 2001:453) och kan sedan den 2 april 2019 erbjudas genom ett biståndsbeslut (Socialdepartementet 2017). En skillnad mellan att bo i ordinärt boende och att bo i ett biståndsbedömt trygghetsboende är att trygghetsboendet ger den äldre möjlighet att delta i gemensamma måltider och aktiviteter samt att få umgänge med andra (ibid.). Det är totalt endast 14 kommuner som har infört biståndsbedömt trygghetsboende (Socialstyrelsen 2021b). Några anledningar till att få kommuner har valt att införa detta sedan lagändringen är att kommunerna menar att det råder en låg efterfrågan av insatsen både från allmänheten och politiskt håll. Samtidigt menar andra kommuner att de inte vill införa insatsen, till följd av farhågor om svårigheter att kunna verkställa besluten vid stor efterfrågan. En kommun anger vidare att det idag finns lite kunskap om lagändringens innebörd och effekter, varför kommunen avvaktat ett införande (Alingsås kommun 2019).

Utöver att kommunen enligt 5 kap 5 § SoL (SFS 2001:453) kan erbjuda särskilda boendeformer till äldre med syftet att bryta oönskad isolering, är kommunen skyldig att erbjuda insatser med syftet att underlätta för den enskilde att bo hemma och samtidigt ha kontakt med andra. Det kan innebära insatser i form av hemtjänst, dagverksamhet eller annan liknande social tjänst. Sedan år 2018 är det enligt 4 kap 2a § SoL (SFS

2001:453) möjligt för kommuner att implementera förenklad biståndshandläggning inom hemtjänst för att bland annat tona ner på det resurskrävande utredningsarbetet och för att utveckla en ökad effektivitet (Socialstyrelsen 2018).

2.2 Kommunala riktlinjer

Det är vanligt förekommande att kommuner tillämpar egna interna dokument och riktlinjer som stöd för biståndshandläggningen (IVO 2016). Flertalet av de kommuner som antagit kommunala riktlinjer anger att syftet med riktlinjerna är att vägleda handläggarna genom en sammanställning av insatser och relevanta domar. Fortsatt menar IVO att detta kan bidra till en mer rättssäker handläggning. Däremot finns det inget krav på att kommuner ska anta egna riktlinjer. Flera av de kommuner som valt att inte fastslå egna riktlinjer underbygger det med argumentet att tillämpandet av riktlinjer riskerar att gå emot aktuell lagstiftning, vilket IVO instämmer i (ibid.). IVO menar också att det är vanligt med riktlinjer som begränsar den enskildes rätt till insatser och att riktlinjerna många gånger är framtagna utifrån ekonomiska aspekter snarare än att tillgodose den enskildes behov (ibid.).

Som tidigare nämnts finns det ingen nationell definition av skälig levnadsnivå utan kommunala riktlinjer är en lokalpolitisk tolkning av SoL (SFS 2001:453) där det anges vad som anses som skälig levnadsnivå i den specifika kommunen (Erlandsson 2018). Riktlinjerna är politiskt beslutade av kommunens nämnd och används av biståndshandläggare i deras bedömningar om äldre personer har juridisk rätt till den sökta insatsen. En svårighet när det gäller att utforma och använda riktlinjerna är att riktlinjerna dels ska vara specifika nog för likvärdiga bedömningar inom kommunen, dels att de ska ge biståndshandläggare utrymme till individuella bedömningar utifrån den enskildes situation och behov (ibid.). Kommunerna ska enligt kommunallagen (SFS 1991:900) behandla alla medborgare lika, samtidigt som det ska göras en individuell behovsprövning i varje ärende (Erlandsson 2018).

2.3 Individens behov i centrum (IBIC)

IBIC är ett vägledande stöd framtaget av Socialstyrelsen, dels med syftet att ge en gemensam syn på hur människan fungerar i det dagliga livet, och dels med syftet att skapa en enhetlig dokumentation inom socialtjänsten (Socialstyrelsen 2021a). IBIC är ett stöd för handläggare som utreder enligt SoL (SFS 2001:453) och LSS (SFS

1993:387). År 2019 använde uppemot 39 % av kommunerna IBIC i utredningsarbetet (Socialstyrelsen 2019). Individens resurser, behov, mål och resultat lyfts i IBIC. Den strukturerade dokumentation som IBIC möjliggör ökar tydligheten i uppföljningsarbetet gentemot den enskilde (Socialstyrelsen 2021a). IBIC är relevant att förtydliga i denna studie därför att majoriteten av kommunerna i empirin utgår från IBIC i såväl utformandet av riktlinjerna och insatserna som i arbetet med riktlinjerna. Socialstyrelsen motiverar den eftersträvade enhetligheten med att den ökar möjligheten för individen att få rätt stöd oavsett antalet inblandade aktörer. I sin tur ger det bättre förutsättningar för att lagstiftningens mål och intentioner ska uppnås, menar Socialstyrelsen (ibid.). Vi vill poängtera att IBIC är ett utrednings- och dokumentationssverktyg för kommunerna, det finns däremot ingen garanti för att IBIC automatiskt resulterar i rätt stöd för den enskilde.

Efter detta bakgrundskapitel, som gett läsaren en förståelse för aktuell lagstiftning, kommunala riktlinjer och för utredningsunderlaget IBIC, går vi vidare till nästa kapitel där tidigare forskning presenteras.

3. Kunskapsläget

I kapitlet presenteras tidigare forskning med syftet att utöka ämneskunskaperna samt för att utgöra ett stöd kring analysen av riktlinjerna. Kunskapsläget har delats in i två delar, “äldreomsorgens historia och utveckling” samt “oönskad isolering”. För att förstå studiens syfte och forskningsämne är det viktigt att ha en förförståelse för äldreomsorgens historia och hur äldreomsorgen har förändrats över tid eftersom det kan påverka hur kommunerna idag arbetar för att bryta oönskad isolering bland äldre. Då de skandinaviska länderna har en liknande välfärdsmodell läggs ett stort fokus på likheter och skillnader mellan dessa, samt även i relation till kontinentaleuropeiska länder. I del två presenteras tidigare forskning kring oönskad isolering gällande bakgrundsfaktorer, effekter, innebörd samt vem som bär ansvaret för att bryta den oönskade isoleringen. Då forskarna benämner oönskad isolering som *ensamhet* och *social isolering* har vi valt att främst använda dessa två begrepp i del två. Syftet är att del två ska bidra till en förståelse för problematiken och vilka verktyg som finns för att bryta den oönskade isoleringen bland äldre.

I studien gjordes en strukturerad sökning efter relevant forskning genom olika varianter och kombinationer av följande sökord: *municipality*, *policy*, “*policy documents*”, *lonely*, *involuntary isolation*, *social isolation*, “*elderly care*”, *elder* samt *Sweden*. Sökningarna gjordes på såväl svenska som engelska med syftet att få en bredd i resultaten. Utifrån vår begränsade sökmetod fanns ingen forskning som var direkt kopplad till kommunala riktlinjer, därav inkluderades mer generell forskning kring ämnet i studien. Databaserna som användes var ProQuest social science, Scopus och Göteborgs universitetsbibliotek. Valet av databasen ProQuest social science grundades i att den samlar artiklar inom socialt arbete, vilket studien omfattas av. Databasen Scopus valdes för att den samlar artiklar som är peer-reviewed, vilket är gemensamt för samtliga forskningar som användes i studien. Sökningar i Göteborgs universitetsbibliotek med funktionen “supersök” gjordes främst för att hitta artiklar från kända forskare som är aktuella inom området. Vetskapen om aktuella forskare uppstod dels genom kontakt med forskare inom ämnet, dels genom att referenslistor i redan utvalda artiklar samt i tidigare uppsatser studerades.

3.1 Äldreomsorgens historia och utveckling i internationell, skandinavisk och svensk kontext

Utformningen av den svenska äldreomsorgen skiljer sig från äldreomsorgen i kontinentaleuropa och de övriga skandinaviska länderna. Rauchs (2007) studie är såväl en kvalitativ som en kvantitativ studie baserad på dokument och sekundärdata för att jämföra de skandinaviska länderna Sverige, Norge och Danmark med de kontinentaleuropeiska länderna Frankrike, Tyskland och Nederländerna. Studiens resultat visar att de kontinentaleuropeiska länderna Frankrike, Nederländerna och Tyskland i högre grad ger ekonomiska bidrag som ska finansiera omvårdnadskostnader. I Tyskland är det relativt specifika behovskriterier som den äldre ska uppnå och för de personer som inte uppfyller dessa krav är det hjälp från familjen eller från privata vårdgivare som blir aktuellt. De-familisering är ett begrepp som ofta diskuteras i samband med den skandinaviska välfärdsmodellen och begreppet syftar till att avlösa den äldres familj genom att ta ifrån dem ansvaret för vården, exempelvis genom sociala serviceinsatser såsom äldreomsorgen. En hög grad av de-familisering sägs bidra till en generell minskning av vårdrelaterade olikheter (ibid.).

I motsats till de-familisering presenterar Szebehely och Meagher (2018) begreppet re-familisering vilket innebär en ökning av vård från familjen. Szebehely och Meaghers forskning baseras på nyligen framtagna forskning kring äldreomsorgen i de nordiska länderna Norge, Danmark, Sverige och Finland. Studiens resultat visar att det finns tecken på att de fyra länderna går mot en re-familisering. Lagstiftningen om rätten till hjälpinsatser har inte förändrats, däremot har bedömningskriterierna för när den äldre bedöms vara i behov av kommunala hjälpinsatser blivit striktare. Följden blir att ett större ansvar läggs på den äldres familj (ibid.). Szebehely och Meagher framhåller att de striktare bedömningskriterierna är en följd av kommunernas möjligheter att fastställa egna kommunala riktlinjer för när och hur ett behov ska tillgodoses av kommunala insatser.

Rauchs (2008) studie, som är en jämförande analys av samspelet mellan staten och kommunerna avseende äldreomsorgen i Sverige och Danmark, jämför ländernas hemtjänstinsatser med varandra, då det är i dessa insatser som flest avvikelser framkommer (ibid.). Rauch framhåller att forskare länge har hävdat att de

skandinaviska länderna är exempel på välfärdsstater där begrepp som universalism och likvärdighet värderats högt (ibid.). Universalism är en socialpolitik som inkluderar hela populationen i ett land eller i en kommun (Blomqvist & Palme 2020). Däremot skriver Vabo och Bureau (2011) i sin fallstudie, som är baserad på sex kommuner i länderna Finland, Norge och Sverige, att det inom dessa länder råder stora skillnader mellan kommunerna i vilka välfärdstjänster som erbjuds. Powell och Boyne (2001) menar å andra sidan att tidigare forskning inte tar hänsyn till lokalism i tillräckligt hög grad och de framhåller att ojämlikheter inte automatiskt behöver vara problematiskt på samma sätt som att universalism inte automatiskt behöver ses som något positivt. Powell och Boyne ämnar därför med sin studie, som utgår från tidigare genomförda studier, att lyfta vikten av att se till helheten och inte direkt fördöma lokala skillnader, då skillnaderna kan vara bra eftersom lokalpolitik fokuserar på lyhördhet gentemot kommuninvånarnas önskemål, i jämförelse med nationell politik där fokuset är på jämlikhet (ibid.).

Szebehely och Meagher (2018) konstaterar att universalismen är högre i Danmark och Norge än i Finland och Sverige. Danmark har en lagstadgad servicegaranti som innebär att danska kommuner är skyldiga att erbjuda välfärdstjänster till äldre personer med minskad fysisk eller psykisk funktionsförmåga (Rauch 2007). Dessa regler motverkar kommunernas egna tolkningar och vidspridda användande av bedömningskriterier som är orelaterade till funktionsförmågan hos de hjälpsökande (ibid.). Kommunala riktlinjer är inte tillåtna i Danmark (Rauch 2008). Även i Norge finns en servicegaranti som innebär att sköra äldre människor vid behov är berättigade hjälpinsatser. Emellertid innebär inte lagtexten i praktiken att striktare behovsbedömningar i de norska kommunerna förhindras (Rauch 2007).

Såväl det finska som det svenska välfärdssystemet har sedan den ekonomiska krisen på 1990-talet genomgått en reform som inneburit att graden av universalism inom socialpolitiken har minskat i de två länderna, skriver Blomqvist & Palme (2020), som baserar sin studie på tidigare forskning gällande universalism och socialförsäkringar. Kommunala riktlinjer ger de svenska kommunerna större handlingsutrymme (Rauch 2008; Blomqvist & Palme 2020) i utformandet och utförandet av välfärdstjänsterna och också större möjligheter att minska på universalismen i tider av besparingskrav (Blomqvist & Palme 2020). Att svenska lagar och centralt formulerade rättigheter är vagt formulerade möjliggör för kommuner att beakta familjära och ekonomiska aspekter

i bedömningen av beslut av välfärdstjänster, vilket leder till att färre personer får tillgång till äldreomsorgen i Sverige (Rauch 2008).

3.2 Önskad isolering bland äldre

I Schirmer och Michailakis (2015) studie beskrivs ensamhet bland äldre bero på det moderna samhället och en hög grad av individualism och anonymitet där generationer separeras från varandra. Studien är en kvalitativ intervjustudie som baseras på 23 intervjuer med personer från olika professioner som arbetar med ensamma äldre. Studien mynnar ut i att ensamheten har ett samband med vårt moderna samhälle. Enligt intervjupersonerna beror den försvunna gemenskapen på förlust av social sammanhållning, solidaritet och mänskliga värden och att det är dessa aspekter som ligger till grund för ensamheten bland äldre (ibid.).

Även Ågren och Cedersunds (2020) studie visar att ensamheten sprids bland äldre till följd av det mer individualistiska samhället. Ågren och Cedersund studerar 40 svenska tidningsartiklar med målet att synliggöra huruvida ensamhet framställs som ett individuellt eller strukturellt problem. Syftet är att klargöra vem som har ansvaret för att motverka ofrivillig ensamhet bland äldre. Studien visar att äldre människor sällan är de som lyfts fram i de svenska tidningsartiklarna som aktörer som kan motverka ensamhet, utan snarare ses de äldre som passiva och att de inte har förmågan att själva kunna anordna sociala aktiviteter för att bryta ensamheten. Istället är det yrkesverksamma och politiker som ses som de som har förmågan att motverka ensamheten bland äldre människor. Samtidigt som de äldre framställs som oförmögna att motverka ensamheten ses de som ansvariga för att inte bli ensamma, utifrån idealet om att åldras på ett positivt sätt och hålla sig socialt aktiv. Forskarna konstaterar i sin studie att det krävs åtgärder för att motverka ensamheten bland äldre och att ansvaret ligger både på lokal och nationell nivå, utifrån att ensamhet ses som ett gemensamt samhällsproblem. Såväl samhällsmedborgarna som myndigheten lägger utifrån lagstiftningen ansvaret för att motverka ensamhet på kommunerna (ibid.).

Larsson, Wallroth och Schröders (2019) studie bygger på ett sommarläger för äldre personer där deltagarna har en begränsad interaktion med andra, upplever ensamhet och har svårigheter att själv ta initiativ till sociala kontakter. Studien är kvalitativ där 19 deltagare från ett sommarläger för seniorer intervjuas. Larsson, Wallroth & Schröder

framför att socialnämnden, enligt SoL (SFS 2001:453), ska verka för att äldre människor får möjlighet till gemenskap med andra. Forskarna menar att det dock finns en stor skillnad mellan kommuner i hur de arbetar med att bryta äldre människors isolering och i vilken omfattning som denna fråga prioriteras av kommunerna. Kommunerna har riktlinjer för hur olika behov ska bemötas vilket kan innebära att biståndshandläggarnas handlingsutrymme begränsas. För den enskilde kan detta innebära att individuella lösningar blir mer sällsynta. Författarna framför att sociala insatser ofta begränsas till en eller två timmar per vecka, även om det i lagen inte finns någon gräns för hur ofta eller hur många timmar som insatsen ska beviljas. Utifrån studiens resultat menar Larsson, Wallroth & Schröder att samhället bör arbeta mer aktivt för att motverka ensamhet bland äldre. Författarna menar att såväl civilsamhället som kommunerna bör arrangera fler aktiviteter där äldre människor kan träffas. Studien visar att aktiviteterna som kommunerna anordnar måste vara utformade på ett sätt som främjar att deltagarna lär känna varandra och att värdefulla relationer byggs upp (ibid.).

Melin Emilsson och Ståhl (2016) beskriver i sin studie hur äldre människor påverkas av att gå från att vara sammanboende med en partner till att leva ensamma. Studiens resultat bygger på djupintervjuer med 18 respondenter i åldern 67-90 år. Forskarna fokuserar på hur respondenternas vardag påverkas samt i vilken utsträckning som äldre personer har möjlighet att vara socialt aktiva och behålla samma livsstil som tidigare. Författarna menar att ett aktivt åldrande betraktas som en rättighet för äldre människor, dock erbjuder inte välfärdssamhället tillräckligt med sociala insatser för att möjliggöra detta. Istället läggs ett större ansvar på anhöriga. Författarna anser att socialt arbete för att förbättra äldres välbefinnande bör utvecklas då det sociala arbetet i dagsläget inte uppfyller ambitionerna med att alla äldre ska ha möjlighet till aktivitet och självständighet (ibid.).

Abitov och Gorodetskaya (2016) skriver i sin artikel att personer som bor på ett särskilt boende i högre utsträckning upplever ensamhet än de äldre personer som bor hemma med sin partner. Studien är en enkätstudie där 60 äldre personer boende i Ryssland (65-80 år) genomförde fyra enkäter. Hälften av deltagarna bodde i ordinärt boende med sina familjer och hälften bodde på ett särskilt boende. Studien visar att graden av sammanhang är lägre bland de äldre som bor på särskilt boende. Resultatet visar att de äldre i båda grupperna visar på låg livsglädje, liten medvetenhet om livsmål samt låga tankar om meningen med livet i kombination med känslan av ensamhet. Känslan av

ensamhet infinner sig hos de äldre trots att de inte bedöms som socialt isolerade. Vidare framkommer det att äldre personer som bor på ett särskilt boende upplever ensamhet på ett djupare plan än de äldre i samma ålder som bor i ordinärt boende. De känner sig också oftare övergivna och bortglömda av andra, samt upplever en lägre grad av tillfredsställelse efter att ha genomfört något. De upplever sig också mer isolerade än de äldre som bor i ordinärt boende (ibid.).

Ovanstående forskning har gemensamt framhållit att oönskad isolering är vanligt förekommande bland äldre och att detta kan bero på förlusten av social gemenskap, både bland äldre människor som är ensamboende i ordinärt boende och som bor på särskilt boende. Forskarna har dels diskuterat huruvida ansvaret ligger hos den enskilde och dess närstående eller hos kommunerna, dels huruvida kommunala riktlinjer kan påverka den enskildes möjligheter till stöd för att bryta oönskad isolering. Den tidigare forskningen, tillsammans med relevanta teorier, kommer utgöra analysen av studiens empiri, varför vi nu kommer presentera det teoretiska ramverket.

4. Teoretiskt ramverk

I detta kapitel presenteras de teorier som kommer användas i analyserandet av studiens empiri. Valet av teorier har utgått från studiens syfte och frågeställningar. De teorier som har valts ut är KASAM, aktivitetsteorin, systemteorin samt den nyinstitutionella organisationsteorin. De tre förstnämnda teorierna är relevanta för studien för att förstå på vilket sätt kommunernas eventuella arbetssätt kan bidra till att motverka oönskad isolering bland äldre. Organisationsteorin hjälper oss att förstå orsaker till eventuella likheter och skillnader i insatser och arbetssätt mellan kommuner.

4.1 KASAM

Antonovsky (2005) har tagit fram begreppet KASAM, "*känsla av sammanhang*", som han menar kan främja hälsa och motverka ohälsa. KASAM bygger på tre centrala delar; meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet. En individ kan ha hög eller låg KASAM inom de tre olika delarna. Antonovsky framhåller att en hög KASAM kan ha en positiv inverkan på hur individen hanterar problem (ibid.). Meningsfullhet handlar om de livsområden som den enskilde uttrycker är viktiga och som skapar ett engagemang hos personen. Att en person påvisar en låg KASAM betyder således att det finns inga eller få livsområden som har en betydelse för den enskilde. Vid de tidpunkter som den enskilde stöter på svårigheter, handlar meningsfullhet inom KASAM om i vilken grad som personen känner att det är värt att lägga energi på att lösa problemet. Med hanterbarhet menas de resurser som den enskilde har till sitt förfogande, en hög grad av hanterbarhet innebär att den enskilde har resurser nog att hantera svårigheter i livet (ibid.). Inom KASAM betyder begriplighet, att individen känner att de utmaningar som den ställs för i livet är begripliga och förutsägbara. Att ha en hög begriplighet handlar inte om att den enskilde vill råka ut för svårigheter, snarare handlar det om att personen har erfarenhet av tidigare utmaningar och att personen därför räknar med att det kommer dyka upp fler svårigheter framöver, enligt Antonovsky (ibid.).

KASAM bedöms kunna utgöra ett stöd för att få en förståelse för sociala insatsers betydelse för att upprätthålla den äldres intressen och för att få en förståelse för hur kommunernas eventuella arbetssätt kan bidra till att motverka oönskad isolering bland äldre, därav bedöms teorin som passande för studien.

4.2 Aktivitetsteori

Aktivitetsteorin, som är ett teoretiskt synsätt inom socialgerontologin, framhåller att ett gott åldrande är tätt förknippat med aktivitet och att bibehålla sin plats i sociala sammanhang även i högre åldrar (Tornstam 2018). Anledningen är att individen ska känna att den fortfarande är behövd och värdefull. Som en motpol till aktivitetsteorin finns även disengagemangsteorin som ett teoretiskt synsätt inom socialgerontologin. Till skillnad från aktivitetsteorin menar disengagemangsteorin att ett gott åldrande handlar om att äldre människor frigör sig från samhället som en naturlig frigörelseprocess inför döden. Aktivitetsteorin däremot anser att upprätthållandet av en aktiv livsstil kan underlätta för äldre människor att hantera motgångar (ibid.).

Aktivitetsteorin lägger fokus på samspelet mellan människor (Tornstam 2018). Cooley som ligger bakom detta perspektiv framhåller att människor inte kan existera utan ett socialt sammanhang och att individens identitet skapas genom interaktion med andra. Om individen begränsas från sociala sammanhang uppstår negativa konsekvenser och en *jag-osäkerhet* uppstår hos den enskilde (ibid.). Vissa relationer och sociala sammanhang, exempelvis familj och arbetskamrater, är mer betydelsefulla för individen vilket kan leda till större negativa konsekvenser ifall de försvinner. Såväl familjerelationer som vänskapsrelationer är betydelsefulla för den äldres välbefinnande under åldrandet. Att vid sidan av familjerelationer, ha vänskapsrelationer med jämnåriga kan vara positivt för den äldres välbefinnande då det innebär en större möjligheter till liknande livserfarenheter och intressen. Just likheter kan utgöra en viktig del när det handlar om att bilda nya vänskapsrelationer, därav kan det förenkla för äldre människor att upprätta nya vänskapsrelationer om de befinner sig i en social miljö med jämnåriga. Ifall den äldre bor i ett område med övervägande äldre invånare, får den fler vänner, enligt Tornstam (ibid.).

Aktivitetsteorin anses relevant för studien eftersom teorin kan förklara betydelsen av att äldre människor, genom kommunernas sociala insatser, får möjlighet till sociala stimulans och sociala relationer för att bryta oönskad isolering.

4.3 Systemteori

Systemteorin handlar om samspel och om hur olika delar i ett system ömsesidigt påverkar varandra (Forsberg och Wallmark 2002). Exempelvis kan anhöriga ses som delsystem i den enskildes fullskaliga sociala system vilket innebär att den enskilde påverkas av sitt nätverk. Samspelet med andra människor är av betydelse för individens fortgående utveckling. Systemteorin fokuserar således på helheten och menar att helheten är större än summan av de enskilda delarna (ibid.). Ett system kan antingen ses som öppet eller stängt (Schjødt & Egeland 1994). Ett öppet system innebär att energi och information kan utbytas, samtidigt som ett stängt system innebär att systemet är slutet och därmed varken kan ta emot eller ge ifrån sig energi. Ett utbyte av energi krävs för att systemet ska kunna utvecklas och överleva (ibid.).

Systemteori har länge haft en stark påverkan på professionen och för socialarbetare (Healy 2012). Systemteorin sägs fokusera på interaktionen mellan individen och de olika system som påverkar individen, exempelvis familj, individens hälsoaspekter och välfärdssystem. Interaktionen mellan individen och dess system påverkar individens möjlighet att utföra uppgifter i livet, att lätta på det emotionella trycket och att inse ens ambitioner och personliga värde (ibid.). Syftet med systemteorin är dels att öka människors förmåga av problemlösning, dels att förbättra individens strategier för att hantera olika livssituationer. Syftet med teorin är också att länka samman människor med kringliggande system för att förse dem med nödvändiga resurser, service och valmöjligheter (ibid.).

Systemteorin är relevant för studien för att få en förståelse för huruvida kommunerna i sina eventuella arbetssätt och bedömningar av sociala insatser, som ska motverka oönskad isolering, tar faktorer såsom nätverket i beaktning och för vilken betydelse detta eventuella beaktande har för den enskilde.

4.4 Nyinstitutionell organisationsteori

Nyinstitutionell organisationsteori, som fick sitt genombrott på 1960-talet, innebär att samhället utvecklas med en ökad rationalitet i fokus. Förespråkade för denna teori menar att det finns förutfattade meningar om hur organisationer bör se ut vilket återspeglas i det som syns av allmänheten (Johansson 2015). Organisatoriska fält är ett

begrepp kopplat till den nyinstitutionella organisationsteorin som används för att placera organisationer med liknande egenskaper i samma fält, exempelvis socialtjänsten eller sjukvården (DiMaggio & Powell 1983). Den nyinstitutionella organisationsteorin hjälper oss att förstå varför organisationer inom samma organisatoriska fält, trots olika utmaningar, tenderar att göra liknande förändringar (Hollertz 2015). DiMaggio och Powell (1983) menar att dessa organisationer riskerar sin fortsatta överlevnad om de avviker från fältets normer, vilket i sin tur kan förstås genom begreppet isomorfism, som är ett begrepp som förklarar den likriktning organisationer inom samma fält går mot till följd av det institutionella trycket (Hollertz 2015). Isomorfism kan exempelvis uppstå till följd av att beslutsfattare inom organisationer gör förändringar inom organisationen till följd av att ha studerat och tagit efter lösningar från andra liknande organisationer (DiMaggio & Powell 1983). Det finns två typer av isomorfism, varav den institutionella isomorfismen är relevant för studien. Den institutionella isomorfismen förklarar att det som organisationer främst måste ta hänsyn till är hur andra organisationer gör, vilket i sin tur förklarar organisationers behov av att tävla om såväl resurser och kunder, som politisk makt och legitimitet inom fältet (ibid). Med anledning av detta är den institutionella isomorfismen lämplig för att förstå och förklara den politik som idag genomsyrar dagens organisationer (ibid). Eftersom den institutionella isomorfismen bidrar till en ökad förståelse för varför likheter mellan kommunernas arbetsätt för att motverka oönskad isolering kan uppstå, anses den vara tillämpbar i denna studie.

Den institutionella isomorfismen kan i sin tur delas in i tre mekanismer; tvångsmässig isomorfism, mimetisk isomorfism och normativ isomorfism (ibid.). Tvångsmässig isomorfism innebär offentliga beslut och lagar som alla fältets organisationer förväntas följa. Mimetisk isomorfism innebär ett försök att efterlikna de organisationer som inom fältet bedöms vara mest framgångsrika. Normativ isomorfism innebär att arbetsprocesser tenderar bli allt mer förutsägbara till följd av en ökad professionalisering inom fältet. Dessa begrepp kan användas i förståelsen för den anpassning och förändring som sker inom organisationer. Förändringarna sker inte bara genom tvång enligt den tvångsmässiga isomorfismen, de sker också med grund för vad som anses självklart och eftersträvansvärt enligt den mimetiska och normativa isomorfismen (ibid.).

Den skandinaviska institutionalismen, som ser organisering som en kombination av förändring och stabilitet (Eriksson-Zetterquist 2009), är svaret på flera skandinaviska forskares kritik mot den nyinstitutionella organisationsteorin. Forskarna hävdade att den nyinstitutionella organisationsteorin svårligen kan användas för att förklara skillnader mellan olika organisationer samt hur och varför förändringar sker (Johansson 2015). Den institutionella teoribildningen har blivit ett av de vanligaste perspektiven vid analyserande av organisationer (ibid.). Gemensamt för de olika institutionella inriktningarna är att de ifrågasätter idén om att organisationer ska vara en rationell aktör och menar istället att det finns en nödvändighet i att beakta kulturella aspekter för att förstå utvecklingen (ibid.). Jämfört med nyinstitutionalismen intresserar sig den skandinaviska institutionalismen för enskilda organisationers handlingsutrymme (Eriksson-Zetterquist 2009), vilket är intressant utifrån vår studie om kommunala skillnader inom äldreomsorgen. Den institutionella teorin har nämligen visat sig användbar för att förstå hur och varför variationer och likheter mellan kommuner och organisationer förekommer (Johansson 2015).

Ovanstående teorier fokuserar på såväl de organisatoriska förutsättningar som kommunerna har i arbetet för att motverka oönskad isolering, som på vilket sätt kommunernas eventuella arbetssätt kan bidra till att oönskad isolering bland äldre motverkas. Som tidigare nämnts kommer detta teoretiska ramverk, tillsammans med tidigare forskning, utgöra analysen av studiens empiri. På vilket sätt som empirin har analyserats redogörs i nästa kapitel, metod och metodologiska överväganden.

5. Metod och metodologiska överväganden

I följande kapitel redogörs för vilken metod som har använts i studien samt för- och nackdelar med metoden. Vidare presenteras urvalsprocessen som resulterar i de 40 kommuner som utgör studiens empiri. Bearbetningen och analysen utförs med en konventionell innehållsanalys. Även etiska överväganden, studiens tillförlitlighet och vår förståelse diskuteras nedan.

5.1 Val av metod – fördelar och begränsningar

Studien är en kvalitativ dokumentstudie som ämnar att få en förståelse för hur kommuner benämner och eventuellt arbetar för att motverka oönskad isolering samt att studien ämnar att belysa eventuella likheter och skillnader i kommunernas arbetssätt. En dokumentstudie med kommunala riktlinjer som underlag ansågs besvara studiens frågeställningar väl, då kommunerna i sina riktlinjer framför deras intentioner inom området. En fördel med att använda denna typ av dokument är att de inte är framtagna i forskningssyfte och därmed inte har påverkats av forskarens värderingar eller uppfattningar (Bryman 2018). I jämförelse med en intervjustudie ansågs en dokumentstudie utgöra en möjlighet att ta del av fler kommuners arbete för att motverka oönskad isolering. Samtidigt utgör dokumentstudie begränsningar, exempelvis framkommer inte hur riktlinjerna används av biståndshandläggare med denna metod.

Vidare är en kvalitativ metod passande för att uppnå studiens syfte då den bidrar till att forskaren får en rik och fyllig data samt en kontextuell förståelse för innehållet (Bryman 2018). I en kvalitativ metod är ord i fokus, i jämförelse med en kvantitativ metod som mer fokuserar på siffror (ibid.). Genom att använda en kvantitativ metod skulle studien kunna besvara hur många gånger oönskad isolering benämns i riktlinjerna. Då en djupare förståelse för innehållet i riktlinjerna eftersträvades ansågs en kvalitativ metod vara mer fördelaktigt för att besvara studiens frågeställningar.

Studien har en induktiv ansats vilket innebär att forskaren genom en bred definition av forskningsämnet formulerar frågeställningar och hypoteser för att sedan påbörja informationsinsamlingen (Bryman 2018). Om forskaren under insamlandet stöter på information som inte stämmer överens med hypotesen, ska frågeställningar och hypoteser formuleras om. Ett induktivt förhållningssätt bidrar till att resultatet och

teorierna styrs av empirin, snarare än i en deduktiv forskningsansats där forskaren prövar sina teorier gentemot datan och där empirin ska bekräfta hypotetiska antaganden (ibid.). Med en induktiv ansats eftersträvades att teman och kategorier skulle växa fram utifrån vad som utmärktes i riktlinjerna, istället för att kategorier och teman skulle väljas ut på förhand. En induktiv ansats möjliggör för forskaren att med hjälp av empirin få nya insikter i ämnet, vilket också är innebörden av en induktiv ansats (Hsieh & Shannon 2002). Begränsningar med en induktiv ansats kan dels vara att studiens syfte och hypotes kan behöva ändras utifrån att ett enda fall i empirin motsäger den ursprungliga hypotesen, dels att det inom en induktiv ansats inte finns en specifik gräns för hur stor empiri som kan behöva samlas in (Bryman 2018). Fördelarna med en induktiv ansats ansågs, utifrån studiens syfte och frågeställningar, överväga eventuella nackdelar då de gav större utrymme för att resultatet skulle styras av riktlinjerna snarare än av oss författare.

5.2 Urvalsprocess

Empiri - avgränsningar

Arbetsprocessen i en dokumentstudie innebär att forskaren först gör sökningar för att få en bild av i vilken omfattning som empiriskt material finns att tillgå (Funck & Karlsson 2021). Därav inleddes urvalsprocessen genom att kommunala riktlinjer begärdes ut från 287 st av Sveriges kommuner (tre kommuner uteslöts, se *Förförståelse*). Begäran skickades genom ett e-postmeddelande (se *bilaga 1*). Totalt besvarade 233 kommuner e-postmeddelandet, varav 213 kommuner skickade sina riktlinjer. I nästa steg gjordes ett urval av riktlinjer som blev studiens empiri. Ett kriteriestyrt urval användes vilket är en målstyrd urvalsmetod som innebär att forskaren väljer ut empiri som uppfyller fastställda kriterier (Bryman 2018). Det första inkluderingskriteriet var att riktlinjerna skulle vara fastställda av berörd nämnd. En risk med denna avgränsning kan vara att andra viktiga dokument om hur biståndshandläggningen går till exkluderas, vilket innebär att dessa dokument därför utgör ett exkluderingskriterium. Å andra sidan utgår studiens syfte och frågeställningar från organisationsnivå. Trots att biståndshandläggaren är en del av organisationen gjordes bedömningen att rutiner kring den faktiska biståndsbedömningen inte var relevanta för att uppnå studiens syfte.

Ett sätt att begränsa vårt empiriska material var att göra en tidsmässig begränsning och endast ta med det material som är aktuellt inom den bestämda tidsramen (Funck &

Karlsson 2021). För att empirin skulle spegla hur arbetet med att motverka oönskad isolering ser ut i kommunerna i dagsläget, bestämdes det andra inkluderingskriteriet till att riktlinjerna skulle vara antagna under tidsperioden 2020-01-01 till 2021-03-11. Totalt uppfyllde 74 kommuner de två kriterierna och utifrån studiens omfattning och tidsbegränsning krävdes ytterligare avgränsningar av empirin. Eftersom kommunernas riktlinjer varierar i såväl omfattning som utformning, var det på förhand ovisst hur många riktlinjer som skulle behöva analyseras för att besvara frågeställningarna. Utifrån studiens induktiva ansats utgick vi från den senast antagna av de insamlade riktlinjerna och arbetade oss därefter bakåt i tiden. Utgångspunkten var 10 riktlinjer i taget tills att den insamlade empirin var tillräckligt omfattande för studiens storlek. Totalt blev därmed 40 kommuners riktlinjer grunden till studiens resultat. De utvalda riktlinjerna fastställdes av berörd nämnd under tidsintervallen 2020-06-17 - 2021-03-11. Då det var två kommuner vars riktlinjer var fastställda 2020-06-17 gjordes urvalet mellan dem två utifrån bokstavsordning. Det datumstyrda exkluderingskriteriet kan innebära en risk för att riktlinjer med relevant material som var antagna tidigare än detta tidsintervall går förlorade. Den sammantagna bedömningen är dock att den insamlade empirin är tillräckligt omfattande för att besvara frågeställningarna då empirin bedömdes uppnå en mättnad. Med mättnad menas att urvalet fortgår fram till att inga nya resultatet upptäcks i empirin (Bryman 2018). Trots att studiens empiri bedömdes uppnå en mättnad, är det viktigt att beakta att det föreligger en potentiell risk med att enbart välja ut 40 av de 74 riktlinjer som uppfyller studiens kriterier, då de resterande hade kunnat bidra till en annan empiri och fler aspekter än vad resultatet och analysen gör idag. Utifrån att studien har en kvalitativ metod, vars syfte är att få en kontextuell förståelse och inte att kunna generalisera resultatet, gjordes helhetsbedömningen att de 40 riktlinjer som i studien valts ut är tillräckligt omfattande för att besvara studiens syfte och frågeställningar.

Bortfall/"Felmarginaler"

54 kommuner besvarade inte e-postmeddelandet vilket kan utgöra en "felmarginal" då kommunerna kan ha antagna riktlinjer inom urvalets tidsintervall. Bedömningen gjordes att inte påminna dessa kommuner om begäran av deras riktlinjer eftersom den insamlade empirin, som tidigare nämnts, bedömdes uppnå en mättnad. 20 kommuner som besvarade e-postmeddelandet bifogade inga riktlinjer. Av dem uppgav 17 kommuner att de inte har fastställda riktlinjer av nämnd som är aktuella, dessa

kommuner räknas därmed som bortfall i studien. En kommun tog ut en avgift för att lämna ut sina riktlinjer och därtill uteslöts denna kommun från studien. Två kommuner förstod, efter upprepade förklaringar, inte vilka dokument som efterfrågades.

5.3 Bearbetning av empiri

Att arbeta med dokumentstudie innebär att forskaren hanterar en stor mängd empiri vilket ställer krav på struktur vid bearbetningen (Funck & Karlsson 2021). Efter att vi samlat in riktlinjerna och gjort urvalet återstod 40 riktlinjer att studera. Riktlinjernas utformning och storlek varierade, vissa riktlinjer inkluderade både insatser enligt SoL (SFS 2001:453) och LSS (SFS 1993:387). Vissa kommuners riktlinjer bestod istället av flera dokument med ett dokument för varje insats, exempelvis trygghetsskapande insatser, boendeformer och hemtjänst. Innan analysen kunde påbörjas gick vi igenom samtliga riktlinjer och valde ut de delar som handlade om oönskad isolering bland äldre. Då vi arbetar induktivt försökte vi ständigt låta materialet tala, vilket innebär att vi försökte läsa riktlinjerna förutsättningslöst och plockade ut alla de delar som antingen nämnde oönskad isolering, ensamhet eller som var av social karaktär. Utifrån studiens syfte och frågeställningar exkluderades delar i riktlinjerna som berörde personlig omvårdnad och serviceinsatser, såsom dusch och städning. Även riktlinjer för insatser enligt LSS (SFS 1993:387) exkluderades då det inte stämde överens med målgruppen för studien. Vad gäller ledsagning tillhandahöll vissa kommuner insatsen både av social karaktär till fritidsaktiviteter samt till vårdinrättningar, utifrån studiens syfte inkluderades endast de delar som berörde ledsagning till sociala aktiviteter. När vi hade valt ut de delar från riktlinjerna som var relevanta för studien hade vår empiri skapats, och analysen kunde påbörjas.

5.4 Analys av empiri

Studien analyserades med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys vilket sannolikt är den vanligaste formen av kvalitativ analys av dokument (Bryman 2018). Syftet med innehållsanalys är såväl att förenkla som att berika datan (Jacobsen 2012). Innehållsanalys kan delas in i tre olika ansatser, nämligen konventionell-, riktad och summerande ansats (Hsieh och Shannon 2005). En likhet mellan de tre ansatserna är att forskaren väljer ut koder från empirin och skapar ett kodningsschema (Funck & Karlsson 2021). Kodningsschemat är nödvändigt för att kunna dra slutsatser av resultatet. Avsaknaden av ett kodningsschema kan innebära att materialet läses och

analyseras slumpmässigt, vilket riskerar att forskaren måste göra om arbetet från början varje gång en ny upptäckt görs (ibid.). Genom en strukturerad kodning och identifiering av teman i det insamlade textmaterialet bidrar innehållsanalys till kunskap och förståelse för studieobjektet (Hsieh & Shannon 2005).

Vilken typ av innehållsanalys som är aktuell beror på studiens frågeställningar (Hsieh och Shannon 2005). Den konventionella innehållsanalysen används när forskaren ska beskriva ett visst fenomen där kunskapen om ämnet är begränsad (Hsieh och Shannon 2005). Vidare undviker den konventionella innehållsanalysen förutbestämda kategorier (ibid.), vilket går i linje med studiens induktiva ansats. En begränsning med den konventionella innehållsanalysen kan vara att det för forskaren är svårt att genom materialet lyckas utveckla en förståelse för kontexten genom att inte lyckas identifiera lämpliga kategorier (ibid.). Fördelarna med den konventionella innehållsanalysen ansågs, utifrån studiens syfte och frågeställningar, överväga eventuella nackdelar. För att öka sannolikheten att lämpliga kategorier skulle identifieras eftersträvades att tydligt följa analysprocessen i den konventionella innehållsanalysen, vilken presenteras nedan.

Processen för att skapa ett kodningsschema går till på följande sätt i den konventionella innehållsanalysen. Forskaren läser till en början empirin upprepade gånger med syftet att få en helhetsbild av texten (Hsieh & Shannon 2005). Därefter påbörjas kodningen då forskaren läser texten mer intensivt och markerar utmärkande begrepp och kategorier. I nästa steg skriver forskaren anteckningar om sina första intryck, tankar och analys av empirin som har uppstått under läsningen. Genom denna process börjar ett kodningsschema ta form och utifrån hur koderna är relaterade till varandra sorteras de upp i kategorier och övergripande teman. Som tidigare nämnts är detta ett induktivt sätt att arbeta där kategorierna växer fram efter hand (ibid.).

I enlighet med ovan beskrivna arbetsprocess för konventionell innehållsanalys, började vi med att läsa den fullständiga empirin för att få en bild av texten. Därefter påbörjades kodningen där relevanta begrepp och insatser markerades, dessa blev studiens koder (*se kodningsschemat nedan*). Vi skrev ner kommentarer om de första tankar och intryck som vi fick av att ha läst empirin, med syftet att ha dessa anteckningar som stöd senare i analysen. I nästa steg sorterade vi empirin utifrån de olika koder som uppstått vid läsningen för att lättare få en överblick av empirin. Syftet var även att se likheter och

skillnader mellan kommunerna kring de olika insatserna. Därefter bildades kategorier utifrån vilka koder som var relaterade till varandra, följt av att kategorierna i sin tur sorterades upp i tre övergripande teman (*se kodningsschemat nedan*).

Under bearbetningen av empirin blev det tydligt vilka teorier som ansågs vara användbara för att analysera studiens resultat. Med stöd av dessa teorier, tidigare forskning samt våra egna kommentarer från början av analysprocessen kunde vi sedan börja analysera och jämföra riktlinjerna.

Tabell 1. Kodningsschema

Temat	Kategorier	Koder
Benämning av önskad isolering bland äldre	Benämning/avsaknad av benämning	Socialt nätverk Hälsa
Arbetsätt för att bryta önskad isolering bland äldre	Socialt nätverk Frivilligorganisationer Insatser	Anhöriga, vänner Väntjänst, volontärer, ideella organisationer Social samvaro, promenad och utevistelse, kontaktperson, ledsagarservice, följeslagare, trygghetsskapande insatser, träffpunkt, matkort, dagverksamhet med demens alternativt somatisk inriktning, avlösarservice, växelvård, korttidsboende, särskilt boende, trygghetsboende
Kommunala likheter och skillnader i arbetsätt för att bryta önskad isolering	Frekvens Tidsomfattning Syfte Utformning	Antal gånger per vecka/månad Tidsangivelse per vecka/månad Trygghet, avlastning, isolering Geografiskt område, stöd till/under

	Biståndsbedömning	aktivitet Förenklad biståndsbedömning, inget biståndsbeslut krävs
	Möjlighet att kombinera insatser	Boendeformer

Efter att analysen hade genomförts blev det tydligt att de frågeställningar som formulerats inför analysen, inte längre var fullständiga. Med anledning av detta gjordes ändringar i studiens syfte och frågeställningar, i enlighet med en induktiv ansats. De ursprungliga frågeställningarna presenteras nedan.

1. Hur benämner de utvalda kommunerna önskad isolering bland äldre, i sina riktlinjer?
2. Går det urskilja eventuella likheter/skillnader i benämningen av äldre bland de utvalda kommunerna? Hur kan det förstås?
3. Om, och hur arbetar kommunerna för att bryta önskad isolering bland äldre?
4. Går det urskilja eventuella likheter/skillnader i kommunernas arbetssätt för att bryta önskad isolering bland äldre? Hur kan det förstås?

5.5 Forskningsetiska överväganden

Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer utgörs av informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Informationskravet innebär att forskaren ska informera de som berörs av forskningen om forskningssyftet. Att deltagandet i studien är frivilligt och att deltagandet i studien när som helst kan avbrytas, är sådant som omfattas av informationskravet (ibid.). Samtyckeskravet innebär att deltagaren i en studie har rätt att själv bestämma över sin medverkan, vilket innebär att samtycke skall inhämtas (ibid.). Konfidentialitetskravet innebär att personer som omfattas av en studie ska ges största möjliga konfidentialitet och att personuppgifter ska förvaras så att obehöriga inte kan ta del av dem (ibid.). Nyttjandekravet innebär att den empiri som insamlas enbart får användas för forskningens ändamål (ibid.). Då dessa principer utgår från individskyddskravet är de inte relevanta för denna studie, som baseras på offentliga handlingar. Däremot eftersträvades transparens vilket var bakgrunden till att genomförandet av studien nämndes i e-postmeddelandet som skickades ut till kommunerna. Det finns en

sammanställning över kontaktade kommuner och vilka kommuner som utgör studiens empiri (*se bilaga 2*), utifrån att full transparens eftersträvas i studien. Däremot gjordes bedömningen att det inte ansågs relevant utifrån studiens syfte och frågeställningar att namnge kommunerna i löpande text eller i samband med citat. Istället har kommunerna blivit tilldelade en siffra mellan 1-40 utifrån när riktlinjerna antogs, där kommun 1 är den kommun med senast antagna riktlinjer. Siffran kommer att hänvisas till i samband med citaten i resultatkapitlet.

I forskning är det betydelsefullt att reflektera kring vem eller vilka som drar nytta av forskningsresultatet, det kan vara både enskilda individer eller för samhällsutvecklingen i stort (Vetenskapsrådet 2017). Samtidigt kan forskning innebära en risk för deltagarna vilket ställs mot nyttan med forskningen. Därför är det sedan år 2004 lagstadgat att forskaren måste göra en etikprövning vid forskning som rör människor. Även om det bedöms finnas en risk för deltagare kan samhällsnyttan i vissa fall överväga denna risk, om skadan bedöms vara obetydlig för individen. Samhällsnyttan handlar om att forskning krävs för att samhället ska utvecklas och förbättras. Ny kunskap kan exempelvis leda till att politiker omvärderar vissa beslut, vilket kan få positiva effekter för en stor grupp människor (ibid.). I studien bedöms samhällsnyttan vara större än riskerna med forskningen ur ett etiskt perspektiv, då det är ett forskningsområde som berör en stor samhällsgrupp. Utifrån att empirin består av offentliga dokument behövs inte en etikprövning göras enligt lag, däremot har det i studien lagts vikt vid etiska hänsynstaganden för att upprätthålla en god kvalitet genom hela studien.

5.6 Studiens tillförlitlighet

Tillförlitlighet i kvalitativ forskning består av fyra delkriterier, vilka är *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* och *en möjlighet att styrka och konfirmera*. Begreppet *trovärdighet* handlar om sannolikheten att studiens resultat stämmer överens med verkligheten (Bryman 2018). Begreppet kan sammankopplas med *intern validitet* som handlar om att det finns en koppling mellan empirin och de slutsatser som resultatet mynnar ut i (Jacobsen 2012). För att resultatet ska vara trovärdigt är det viktigt att studien dels har utförts enligt de forskningsregler som finns, dels att respondenterna i studien har fått möjlighet att bekräfta om forskaren har uppfattat verkligheten korrekt (Bryman 2018). För att försöka uppnå det första kriteriet har stort fokus lagts vid studiens metod, både att hitta en passande metod utifrån studiens frågeställningar samt

att läsa in sig på hur forskningsprocessen ser ut. I strävan efter att uppnå trovärdighet har även stor vikt lagts vid forskningsetiska överväganden samt att tydligt beskriva studiens tillvägagångssätt i detta kapitel. Däremot har respondenterna i studien inte fått möjlighet att ta del av och bekräfta studiens resultat innan publicering, vilket kan leda till att trovärdigheten i studiens sänks. Då studiens empiri utgörs av offentliga dokument bedöms inte denna aspekt lika central i studien som om respondenterna hade utgjorts av privatpersoner.

Med begreppet *överförbarhet* menas i korthet huruvida resultatet i forskningen kan tillämpas i andra kontexter (Bryman 2018). I studien har vi strävat efter att ge läsaren en förståelse för den kontext som studien har utförts i genom flera av studiens kapitel, exempelvis i bakgrundskapitlet genom aktuell lagstiftning, i kunskapsläget och i metodkapitlet om vår förförståelse. Överförbarhet går att jämföra med begreppet *extern validitet*, vilket innebär att resultatet går att generalisera (Jacobsen 2012). Målsättningen med en kvalitativ metod är inte att kunna generalisera resultatet, utan kvalitativ forskning tenderar att fokusera på det unika och på betydelsen av kontexten av det studerade ämnet (Bryman 2018). Denna studie ämnar därmed inte att generalisera resultatet. Genom studien eftersträvas istället empiri med djupa och fylliga beskrivningar av det undersökta området, vilket stämmer överens med syftet inom kvalitativ forskning (ibid.).

Begreppet *pålitlighet* kan användas som en motsvarighet till begreppet *reliabilitet* och kan användas för att bedöma om en studie anses tillförlitlig genom att anta ett granskande synsätt (Bryman 2018). Begreppet pålitlighet innebär i korthet att liknande resultat skulle uppstå även vid andra tillfällen eller om andra forskare skulle genomfört studien (ibid.). Ett granskande synsätt innebär ett säkerställande att samtliga faser av forskningsprocessen är fullständigt redogjorda. Exempelvis kan detta utgöras av att forskningsfrågor, val av undersökningspersoner och att beslut gällande analysen tillgängliggörs. Att kollegor eller revisorer därefter granskar studien med syftet att bedöma kvaliteten av forskningsprocessen stärker en studies tillförlitlighet (ibid.). Denna studies empiri utgörs av offentliga dokument som är fastställda av berörd nämnd, vilket innebär att vi har studerat sekundärdata istället för primärdata. Att dokumenten inte var framtagna av forskare eller i forskningssyfte minskar risken för att forskaren har påverkat materialet i samband med att empirin samlades in. Samtidigt krävs en

noggrannhet i analysarbetet från forskarens sida för att utläsa betydelsen av dokumenten (ibid.). Det finns en risk att resultatet i en kvalitativ studie påverkas av forskarens egna uppfattningar (ibid.), detta har vi försökt undvika genom transparens och tydlighet i metodkapitlet. Däremot är det svårt att uppfylla pålitlighet i kvalitativa forskningar eftersom det främsta fokuset läggs på den sociala kontexten som undersöks i studien (ibid.).

Med *möjlighet att styrka och konfirmera* menas att forskaren strävar efter att agera i god tro (Bryman 2018). Trots att forskare inom den samhällsliga forskningen inte kan vara helt objektiva bör fokus ligga på att i största möjliga utsträckning undvika att ens egna värderingar påverkar studiens utförande eller resultat (ibid.). Genom en medvetenhet om den förförståelse vi har i ämnet, har detta kriterium eftersträvats. Vi har valt att ha ett induktivt tillvägagångssätt för att teman, kategorier och lämpliga teorier att analysera empirin med skulle växa fram under studiens gång, detta för att försöka undvika att påverka resultatet med våra egna värderingar och hypoteser.

5.7 Förförståelse

Vi båda arbetar med biståndsbedömning inom äldreomsorgen vilket gör att vi har erfarenhet kring hur kommunala riktlinjer används av biståndshandläggare inom socialtjänsten. Handläggarnivån kommer däremot inte att beröras i denna studie, istället kommer fokuset ligga på en högre organisationsnivå. Genom vår arbetserfarenhet har vi kännedom om tre olika kommuners riktlinjer vilket väckte vår nyfikenhet kring hur riktlinjerna är utformade i olika svenska kommuner. Av etiska skäl har de tre kommuner som vi har anknytning till i form av anställningar i berörd förvaltning exkluderats från studien. Att vi har ett intresse och en förförståelse för studiens ämne kan vara såväl en fördel som en nackdel. Vi har strävat efter att läsa riktlinjerna förutsättningslöst, samtidigt som vi ständigt har varit medvetna om att vår förförståelse är central i tolkandet av empirin, vilket är anledningen till att vi har valt att ha ett induktivt förhållningssätt. Trots att vår analys inte kommer vara helt neutral, hjälper en induktiv ansats oss att låta empirin styra resultatet.

Enligt Michel Foucault är det diskurser som avgör vad en person tänker vilket i sin tur beror på det tankesystem som personen fångats i (Meeuwisse & Swärd 2015). Att synen på olika frågor och problem baseras på vilken vetenskaplig disciplin som forskaren

tillhör kan vara avgörande för vilken diskurs ett problem eller en grupp analyseras ur (ibid.). Exempelvis kan begreppet "individ" tolkas olika beroende på vilken disciplin forskaren tillhör, då en biologisk syn troligen skulle tolka en individ utifrån anatomiska processer samtidigt som den psykologiska uppfattningen snarare skulle tolka en individ utifrån psykologiska faktorer. Ett sociologiskt perspektiv på individen skulle å andra sidan troligen utgå från individens sociala roller och dess samspel med andra människor (ibid.). Att vi arbetar som biståndshandläggare inom äldreomsorgen och att vi snart genomfört hela socionomutbildningen resulterar i att vi har ett socialt perspektiv när vi förhåller oss till problematiken kring oönskad isolering bland äldre. För studien innebär detta att vi har en annan infallsvinkel i analysen av riktlinjerna jämfört med vad exempelvis en juriststudent eller en ekonomistudent hade haft. Utöver att vi, utifrån utbildning och yrkesliv, kan anses ingå i en social diskurs är vi en del av och påverkas av samhället vi lever i. Våra livserfarenheter påverkar också hur vi förhåller oss till problematiken kring oönskad isolering bland äldre. Medvetenheten kring att dessa diskurser påverkar hur vi analyserar och förhåller oss till empirin, är en viktig utgångspunkt när vi nu går vidare till studiens resultat- och analyskapitel.

6. Resultat och analys

I följande kapitel presenteras och analyseras studiens empiri med syftet att besvara studiens fem frågeställningar. Kapitlet är uppdelat på följande vis; i det första avsnittet redogörs det för studiens första frågeställning gällande om och hur kommunerna benämner önskad isolering bland äldre, följt av en analys av möjliga effekter av benämningen av önskad isolering bland äldre. Därefter redogörs för kommunernas arbetssätt och vilka sociala insatser som de tillhandahåller, samt hur dessa insatser och arbetssätt kan anses bidra till att motverka önskad isolering bland äldre vilket är i enlighet med studiens andra och tredje frågeställning. I det sista avsnittet görs en jämförelse över vilka eventuella likheter och skillnader som finns mellan kommunernas arbetssätt kring att bryta önskad isolering, vilket är i enlighet med studiens fjärde frågeställning. Slutligen görs en analys utifrån studiens femte, och sista frågeställning, som berör hur de eventuella likheterna/skillnaderna i kommunernas arbetssätt kan förstås utifrån ett organisationsperspektiv. Som tidigare nämnts har varje kommun blivit tilldelad en siffra mellan 1-40 beroende på när kommunens riktlinje är antagen, vilket hänvisas till i samband med citaten nedan.

6.1 Benämning av önskad isolering bland äldre

Följande avsnitt utgår från studiens första frågeställning gällande om och hur kommunerna i sina riktlinjer benämner önskad isolering bland äldre. Med stöd av den nyinstitutionella organisationsteorin analyseras dessutom vilken påverkan benämningen har på kommunernas arbete för att motverka önskad isolering.

6.1.1 Benämning

Samtliga kommuner i studien erbjuder någon form av social aktivitet till äldre personer som riskerar önskad isolering, däremot är det endast tolv kommuner som i sina riktlinjer benämner vad som avses med önskad isolering. En definition som framkommer i en kommuns riktlinjer är att insatser kan beviljas när den enskilde har brister i sitt sociala nätverk eller känner sig ensam och isolerad. Vidare framför två andra kommuner att sociala relationer och social gemenskap kan bidra till att känslan av ensamhet minskar och ett ökat välbefinnande för den enskilde. I nedanstående citat från en kommuns riktlinjer bekräftas sociala relationers betydelse.

Socialt stöd kan beviljas den som har mycket få eller inga sociala kontakter och riskerar isolering och en försämrad hälsa på grund av detta.

Kommun 30

Två kommuner i studien menar att för personer som bor tillsammans med någon annan eller som har god kontakt med anhöriga och vänner är behovet av social aktivering i normalfallet uppfyllt och att rätt till insatsen social samvaro därmed inte föreligger. Dessa två kommuner framför vidare att om behovet finns kan personer som saknar eget socialt nätverk beviljas en social insats från kommunen. Två andra kommuner beskriver att social aktivitet kan beviljas vid avsaknad av kontinuerlig social kontakt. Fler definitioner som förekommer i riktlinjerna är att den enskilde saknar ett fungerande socialt nätverk och till följd av detta riskerar isolering. De sociala insatserna tillgodoser den enskildes behov av social kontakt när inga, eller få sociala kontakter finns, beskriver en annan kommun. Slutligen skriver ytterligare en kommun att förutom anhöriga tas även beviljade hemtjänstinsatser i beaktande vid bedömningen av rätt till social aktivitet, enligt citatet nedan.

Sociala samvaro ska ha som mål att bryta eller motverka social isolering. Det betyder att insatsen bara beviljas om man inte har några andra sociala kontakter som till exempel anhöriga eller inte har kontakt med hemtjänst för andra insatser.

Kommun 18

Ovan har flera olika benämningar av oönskad isolering presenterats. I kommande avsnitt kommer en analys göras kring möjliga effekter av att definition av oönskad isolering bland äldre saknas i majoriteten av de riktlinjer som utgör studiens empiri.

6.1.2 Analys av möjliga effekter av att benämning saknas

Att det i många riktlinjer saknas en benämning av vad oönskad isolering innebär, riskerar att medföra olika bedömningar såväl inom som mellan kommuner. Som tidigare nämnts under avsnitt 2.2 är kommunala riktlinjer ett sätt för kommunerna att uppnå en rättssäker handläggning (IVO 2016). Målet med riktlinjerna är att uppnå en jämlikhet mellan kommuninvånarna, vilket kan försvåras ifall oönskad isolering definieras olika inom kommunen och därmed beviljar sociala insatser i olika utsträckning. En förutsättning för att riktlinjerna ska bidra till ökad rättssäkerhet är att riktlinjerna ska

vara tydliga och samtidigt lämna ett litet utrymme för fri tolkning eftersom varje utredning och beslut om insatser ska utgå från en individuell bedömning av den enskildes situation och behov (Erlandsson 2018). Att beslut om insatser ska utgå från en individuell bedömning skulle kunna vara anledningen till att merparten av kommunerna väljer att inte definiera vad oönskad isolering är eftersom specifika riktlinjer kan förhindra möjligheterna till individuella bedömningar. Ett syfte med kommunala riktlinjer är att de ska underlätta för kommunernas beslutsfattare att fatta beslut i ärenden (ibid.). När definitioner saknas av vad begrepp som oönskad isolering innebär finns det en reell möjlighet att kommunens beslutsfattare vänder sig till andra källor, exempelvis andra kommuner som bedöms framgångsrika, för att få inspiration. I enlighet med den mimetiska isomorfismen som beskrivs i den nyinstitutionella organisationsteorin kan detta förklara varför likheter mellan kommuner kan uppstå (Johansson 2015).

Ovanstående empiri och analys har bidragit till en förståelse för om och hur svenska kommuner benämner oönskad isolering bland äldre, den första frågeställningen bedöms därmed vara besvarad. I kommande avsnitt redogörs för hur kommunerna arbetar för att bryta oönskad isolering bland äldre.

6.2 Kommunala insatser för att bryta oönskad isolering bland äldre

I detta avsnitt redogörs vilka insatser som kommunerna tillhandahåller med syftet att bryta oönskad isolering bland äldre (*se tabell 2*). Avsnittet avser att besvara studiens andra och tredje frågeställning som berör om och hur kommuner arbetar för att bryta oönskad isolering, samt på vilket sätt som kommunernas arbetssätt kan bidra till att motverka den oönskade isoleringen bland äldre. Dessutom kommer den fjärde frågeställningen, gällande likheter och skillnader i arbetssätt, delvis att beröras i avsnittet som en del av beskrivningarna av kommunernas insatser och arbetssätt.

6.2.1 Kommunala insatser

Alla kommuner har någon form av social aktivitet för personer som känner ensamhet och som behöver stöd i att bryta oönskad isolering. Kommunernas sätt att tillgodose detta behov varierar och tar form i olika sorters insatser, vilka är listade nedan. Beskrivningarna av varje insats utgår från hur kommunerna väljer att definiera insatserna i sina riktlinjer.

Tabell 2. Insatser för att bryta oönskad isolering

Insatser	Antal kommuner som erbjuder insatsen (max 40)
Social samvaro/aktivitet	39
Promenad	40
Kontaktperson	20
Ledsagarservice	39
Trygghetsskapande insatser	40, varav 2 med GPS
Träffpunkt	11
Matkort	3
Dagverksamhet	37
Avlösarservice	40
Växelvård	38
Korttidsvistelse	40
Särskilt boende	40
Trygghetsboende	7

Social samvaro

Social samvaro kan bestå av social aktivitet i den enskildes hem eller av aktiviteter utomhus. Insatsen vänder sig till personer som bor i ordinärt boende, som är i behov av stöd för att bryta oönskad isolering och som inte kan ta sig till en närliggande träffpunktsverksamhet, trots insats i form av ledsagning och/eller färdtjänst. En kommun framhåller att det är lämpligt att insatsen utförs av en omsorgspersonal som ”matchar” omsorgstagaren. Majoriteten av kommunerna uttrycker att den enskildes intressen och önskemål ska ligga till grund för hur den beviljade tiden används, vilket en kommun uttrycker i citatet nedan.

Utformningen av insatsen ska utgå ifrån vad den enskilde vill göra. Det kan röra sig om fika och en pratstund, läsa bok/tidning eller utevistelse.

Kommun 13

Målsättningen med insatsen är att utöka den enskildes möjligheter till sociala aktiviteter och bidra till att den enskilde får stöd i att upprätthålla och skapa nya sociala relationer

för att därtill möjliggöra att det sociala behovet framöver ska bli tillgodosett på andra sätt. Alla kommuner utom en beviljar insatsen social samvaro, kommunen som utgör ett undantag hänvisar till att den äldres behov av social samvaro kan tillgodoses på kommunala träffpunkter. Något annat som är unikt i empirin är att en kommun erbjuder "egentid" en timma i månaden där den enskilde får umgås med sin kontaktperson inom hemtjänsten, en mer utförlig beskrivning återfinns i nedanstående citat.

Vad brukaren gör under sin egen tid bestämmer brukaren själv. Syftet med egen tid är att brukaren ska få tid för social samvaro i lugn och ro, utan avbrott för vanliga insatser som till exempel städning, tvätt eller inköp.

Kommun 15

Promenad

Förutom social samvaro tillhandahåller samtliga kommuner promenad och utevistelse som en del av social aktivitet till personer som saknar förmåga att gå ut på egen hand och som till följd av detta riskerar oönskad isolering. Insatsen kan även inkludera vistelse på den enskildes balkong, uteplats eller trädgård. En ytterligare beskrivning av vad insatsen kan innebära presenteras i nedanstående citat.

I att ta hand om sin hälsa ingår promenad och utevistelse. Utevistelse kan innebära allt från att gå ut och sitta utomhus en stund till att uträtta mindre inköp eller att gå en planerad eller spontan promenad i närområdet.

Kommun 12

Kontaktperson

Insatsen kontaktperson riktar sig enligt riktlinjerna till personer som har ett begränsat socialt nätverk och som riskerar oönskad isolering. Kontaktpersonen ska vara en icke-professionell person som "matchas" med den enskilde, vilket exemplifieras i nedanstående citat.

Kontaktperson beviljas enskild som behöver hjälp för att bryta isolering och få social samvaro. Kontaktpersonen ska vara en medmänniska.

Kommun 17

Syftet med insatsen ska vara att utveckla den enskildes sociala nätverk och att introducera den enskilde till nya sociala sammanhang. Målet ska vara att stödet kan trappas ner och till sist upphöra.

Ledsagarservice

Ledsagarservice kan beviljas den som till följd av nedsatt funktionsförmåga har behov av stöd för att komma ut och delta i samhällslivet. Insatsen ämnar att hjälpa den enskilde att ta sig från en plats till en annan för att möjliggöra deltagande i fritidsaktivitet, kultur och träffpunkter. Behovet ska i första hand tillgodoses genom färdtjänst. Insatsen kan beviljas till personer som bor i ordinärt boende och syftet är att öka den enskildes självständighet. När insatsen kan beviljas förtydligas i nedanstående citat.

Aktiviteten ska vara sådan att den enskilde är i behov av den för att uppnå skälig levnadsnivå, exempelvis gå till öppen verksamhet för äldre, biblioteket, frisör (...).

Kommun 2

Ledsagarservice kan beviljas med syftet att stötta den enskilde kring sociala kontakter och som ett stöd för att upptäcka civilsamhällets aktiviteter, med målet att bryta oönskad isolering. Två kommuner tillhandahåller även ledsagning till matsalar i kommunen för att ge den enskilde möjlighet till måltider i gemenskap med andra. I en av kommunerna benämns insatsen som följeslagare istället för ledsagare, innehållet i insatsen är densamma.

Trygghetsskapande insatser

Trygghetsskapande insatser är gemensamt förekommande i studiens alla riktlinjer. Det varierar mellan kommunerna i vilken form som insatsen erbjuds. Exempel på former är trygghetslarm, trygghetsringning, fysiska tillsynsbesök samt trygghetskamera. Två kommuner erbjuder även mobilt trygghetslarm med GPS. Den ena kommunen uppger att GPS-larmet kan vara en digital lösning för insatsen aktivitet och som inte kan kombineras med någon annan form av social aktivitet. Den andra kommunen framför syftet med GPS-larmet genom nedanstående citat.

Syftet med insatsen är trygghet för såväl den enskilde som nära anhöriga samt möjlighet att bo kvar i ordinärt boende utan att behöva ge avkall på utevistelse och fritidsaktiviteter.

Kommun 31

Målgruppen som kan bli beviljad GPS-larmet skiljer sig åt mellan de två kommunerna. I den ena kommunen är GPS-larmet avsett för personer med demensdiagnos eller minnesstörning, samtidigt som det i den andra kommunen är personer med fysisk och/eller psykisk funktionsnedsättning som kan få GPS-larmet. I den sistnämnda kommunen kan personer med minnessvikt istället få GPS-larm förskrivet från rehabiliteringen efter att en utredning har gjorts av personal där. Vidare framhåller även kommunen att den enskilde kan nyttja larmet i obegränsad omfattning, dock endast inom kommunens geografiska gränser.

Träffpunkt

Många kommuner hänvisar i sina riktlinjer till öppna mötesplatser/träffpunkter för att på så sätt erbjuda de äldre en social gemenskap. En träffpunkt kräver inget individuellt biståndsbeslut utan det är en plats där den äldre får möjlighet till gemenskap och stimulans, att delta i planerade aktiviteter och träning. En kommun framför att de har träffpunkter med olika inriktning och innehåll, som styrs av besökarnas önskemål. För anhöriga som vårdar en närstående i hemmet kan träffpunkten vara avlastande. Syftet med insatsen är, förutom det som nämns i citatet nedan, att bryta ensamhet och isolering.

Mötesplatsen är ett led i att människor ska kunna ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Kommun 28

Matkort

En, för vår empiri, unik insats är matkort, som återfinns i tre kommuners riktlinjer. Insatsen innebär att den ger äldre personer möjlighet att äta måltider till ett subventionerat pris på kommunens seniorboenden eller träffpunkter med syftet att bryta oönskad isolering. En kommun uttrycker dessutom att insatsen kan ges utan behovsprövning, enligt citat nedan.

Kunder över 75 år har rätt till matkort (äta till subventionerat pris) utan behovsprövning, på kommunens äldrelägenhetshus (...).

Kommun 36

Dagverksamhet med inriktning demens eller somatik

Dagverksamhet med demensinriktning tillhandahålls av majoriteten av kommunerna,

åtta kommuner har även dagverksamhet för personer med somatiska behov. Dagverksamheten ska bidra till stimulans, aktiviteter, struktur i vardagen samt träning. Majoriteten av kommunerna framför att insatsen syftar till att den äldre ska få möjlighet till social samvaro och gemenskap med andra. Flera kommuner skriver uttryckligen att bryta oönskad isolering är en del av syftet med insatsen. En kommun uppger att dagverksamheten ska ge möjlighet till nya kontakter och vänskap. Dagverksamhet beviljas i regel till personer som bor i ordinärt boende, endast en kommun framhåller i sina riktlinjer att insatsen även kan beviljas till personer med en demensdiagnos som bor på särskilt boende. Vanliga syften med insatsen dagverksamhet förtydligas i citatet nedan.

Syftet med riktad dagverksamhet är att ge stimulans, aktivitet och social samvaro så att den enskilde kan fortsätta att bo hemma. Syftet är också att bryta ensamhet och isolering genom att erbjuda ett meningsfullt innehåll i vardagen. För anhöriga kan den enskildes vistelse på dagverksamhet innebära indirekt stöd i form (av) avlastning.

Kommun 5

Avlösarservice

Avlösarservice är en insats för att i det ordinära boendet avlasta vårdande anhörig genom att hemtjänstpersonal kommer till hemmet. Syftet är att den anhöriga ska kunna uträtta ärenden eller få egentid. En kommun skriver att avlösarservice kan minska behovet av andra kommunala insatser som exempelvis växelvård. Samma kommun skriver också att andra beviljade insatser kan utföras samtidigt som avlösarservice när personal således redan befinner sig i bostaden, exempelvis att den enskilde får sin beviljade promenad samtidigt som den anhöriga får avlastning. En annan kommun beskriver insatsen enligt följande.

Avlösning i hemmet kan beviljas till personer med ett varaktigt och omfattande omsorgsbehov och som inte kan lämnas utan längre tillsyn. Den enskilde ska varaktigt sammanbo med den som vårdar. Målet med avlösarservice är att underlätta för närstående att få tid och möjlighet att tillgodose sina egna behov, till exempel vila, avkoppling och för att upprätthålla sociala relationer utanför hemmet, samtidigt som brukaren får sina behov av omsorg tillgodosedda.

Kommun 39

Växelvård

Växelvård är en regelbundet återkommande insats där den enskilde som bor i ordinärt boende vistas på kommunens korttidsboende under en begränsad tid. Insatsen ska öka den enskildes möjligheter att kunna bo kvar hemma. Främsta syftet är att ge vårdande anhörig möjlighet till avlastning. Vissa kommuner skriver uttryckligen att de även erbjuder denna insats för att motverka oönskad isolering, vilket exemplifieras i citatet nedan.

(...) [Ä]r i behov av regelbundet återkommande planerat korttidsboende för att avlasta hemsituationen i ordinärt boende t.ex. när han/hon upplever stark oro och isolering.

Kommun 22

Korttidsvistelse

Korttidsvistelse kan innebära att den enskilde får vistas på ett boende under en kortare tid exempelvis efter en sjukhusvistelse och då behov av hjälp och stöttning finns. Tanken är att den enskilde ska kunna återgå till sitt ordinära boende efter insatsen. De flesta kommuner beviljar inte korttidsvistelse i syfte att socialt stimulera den enskilde, men det finns undantag i studiens empiri där syftet med korttidsvistelsen är att motverka oönskad isolering. Syftet med insatsen förtydligas i nedanstående citat.

Korttidsvistelse innebär en tillfällig vistelse som innefattar omvårdnad, service, aktivering, funktionsbevarande insatser samt stimulans. Syftet med korttidsvård är att tillfälligt tillgodose behov av vård och omsorg som inte kan ges i det ordinära boendet och eller avlasta anhöriga som vårdar.

Kommun 1

Särskilt boende

Särskilt boende är avsett för äldre personer som har ett behov av trygghet och närhet till personal dygnet runt, behovet ska bedömas som varaktigt. Alla lämpliga insatser i hemmet ska vara uteslutna som möjliga innan särskilt boende kan bli aktuellt. En kommun skriver att rätten till särskilt boende grundar sig på såväl den enskildes vård- och omsorgsbehov som att den enskildes sociala situation ska tas med i helhetsbedömningen. En fjärdedel av kommunerna i studien skriver uttryckligen i sina riktlinjer att ensamhet och isolering ska beaktas vid utredning av behovet. Insatsen ska tillgodose den enskildes samtliga behov, vilket framgår i citatet nedan.

På ett vård- och omsorgsboende tillgodoses den enskildes fysiska, psykiska, sociala, medicinska och kulturella behov. Möjlighet att vistas ute är en rättighet för alla. Den enskildes behov och önskemål av utevistelse och sociala aktiviteter ska beaktas. Det kan exempelvis innebära ledsagning eller följa vid promenader, aktiviteter etcetera.

Kommun 15

Det är inte möjligt att kombinera insatsen särskilt boende med hemtjänstinsatser förutom i en kommun där tillfällig hemtjänst kan beviljas när särskilda skäl föreligger. Exempelvis kan särskilda skäl vara att den enskilde är i behov av miljöombyte och stimulans och därmed blir beviljad en kortare vistelse i sitt sommarhus eller får möjlighet att umgås med partner och anhöriga i vardagen och vid högtider. Kommunen framhåller att insatsen främst beviljas när anhöriga bor utanför kommunens geografiska gränser då det annars anses att den sociala relationen mellan anhöriga och den äldre kan tillgodoses genom att anhöriga besöker personen på det särskilda boendet.

Trygghetsboende

Ett trygghetsboende, även benämnt servicelägenhet eller servicehus, är en vanlig lägenhet för äldre personer som är i behov av en bostad i gemenskap med andra. Omvårdnadsbehovet hos den enskilde ska understiga heldygnsvård vilket innebär att särskilt boende inte är aktuellt och att den enskilde således får stöd och hjälp genom hemtjänstinsatser. Insatsen vänder sig till äldre personer som upplever oönskad isolering och i trygghetsboendet ges möjlighet till sociala aktiviteter och gemensamma måltider. I studiens empiri framgår att sju kommuner erbjuder insatsen trygghetsboende, varav mer än hälften av dessa kommuner biståndsbedömer insatsen. Resterande kommuner i vår empiri som erbjuder trygghetsboende skriver att ansökan om ett trygghetsboende sker genom en bostadskö i det kommunala bostadsbolaget. Vad som menas med biståndsbedömt trygghetsboende tydliggörs i avsnitt 2.1. I citatet nedan beskrivs syftet med insatsen från en kommun som erbjuder trygghetsboende som en biståndsbedömd insats.

Biståndsbedömt trygghetsboende är en boendeform för äldre människor som kan behöva stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service till exempel städ, tvätt eller trygghetslarm och som därutöver har behov av att bryta oönskad

isolering. Boendet skall erbjuda möjlighet till gemensamma måltider och gemenskap med andra.

Kommun 32

Ytterligare arbetssätt av kommuner för att motverka oönskad isolering

Som tidigare nämnts i avsnitt 6.1.1 bedöms personer som har en god kontakt med anhöriga eller vänner i regel inte ha behov av insatser för att bryta oönskad isolering. Ett arbetssätt som kommuner nämner i riktlinjerna är att de i första hand hänvisar till en mobilisering av den enskildes nätverk för att tillgodose det sociala behovet. Därutöver hänvisar kommunerna till att frivilligorganisationer kan tillgodose den enskildes behov av social stimulans. I nedanstående citat exemplifieras kommunernas arbetssätt gällande anhöriga och frivilligorganisationer.

Insatsen förutsätter en noggrann utredning av den enskildes livssituation, intressen och nätverk. I första hand skall prövas vilka alternativa sätt det kan finnas att möta behovet. Det kan t ex handla om mobilisering av den enskildes egna sociala nätverk, andra beviljade insatser, insatser från frivilligorganisationer (...).

Kommun 22

Tre kommuner hänvisar specifikt i sina riktlinjer till att det finns en ideell förening inom kommunen vid namn "väntjänst" där volontärer stöttar äldre personer med syftet att bryta oönskad isolering. En av kommunerna framhåller att "väntjänsten" inte ersätter kommunala insatser, vilket tydliggörs i nedanstående citat.

Väntjänst är en ideell förening som består av personer som vill vara till hjälp och stöd för sina medmänniskor. Väntjänsten ersätter inte hemtjänsten, utan kan ses som ett extra stöd för den äldre eller för andra personer som behöver stöd. Väntjänsten hjälper exempelvis till med att vara sällskap på promenader, till läkare, till kyrkan och på teater, de kan också erbjuda hjälp med andra sysslor samt erbjuda vardagssamtal.

Kommun 5

Om den enskildes sociala behov inte kan tillgodoses av nätverket eller av frivilligorganisationer, kan de ha rätt till bistånd enligt ovanstående insatser. I

kommande avsnitt kommer vi att analysera hur kommunernas arbetssätt enligt ovan kan bidra till att motverka oönskad isolering bland äldre.

6.2.2 Analys av kommunernas arbetssätt för att motverka oönskad isolering

De insatser och arbetssätt som presenteras ovan, i enlighet med frågeställning två, kommer nedan att analyseras. Avsnittet kommer även att fokusera på hur dessa arbetssätt kan bidra till att oönskad isolering motverkas, vilket är i linje med frågeställning tre. Analysen kommer att göras med hjälp av teorierna KASAM, aktivitetsteorin och systemteorin.

KASAM och aktivitetsteorin

Under såväl rubrikerna social samvaro som särskilt boende lyfts att de sociala aktiviteterna som anordnas ska utgå från den äldres intressen och önskemål. Utifrån KASAM kan det ses som positivt att social samvaro utgår från den enskildes intressen då KASAM påtalar att ifall den enskilde har livsområden som är betydelsefulla och som skapar engagemang, hanterar den enskilde hinder och svårigheter i livet bättre (Antonovsky 2005). Att behålla betydelsefulla livsområden, intressen och sin identitet kan dessutom vara fördelaktigt för den äldres välbefinnande och goda åldrande utifrån aktivitetsteorin (Tornstam 2018), och därmed minska risken för oönskad isolering.

Såväl dagverksamheter som öppna träffpunkter är ett sätt för äldre personer att bryta oönskad isolering och för att få möjlighet till social gemenskap med andra, något som kommunerna erbjuder målgruppen äldre i enlighet med aktuell lagstiftning. Utifrån tidigare forskning som menar att ensamheten bland äldre beror på förlust av gemenskap och social sammanhållning (Schirmer och Michailakis 2015), ses det som fördelaktigt att det i kommunerna anordnas mötesplatser där äldre personer får möjlighet att ingå i ett socialt sammanhang. Vidare är det enligt tidigare forskning viktigt att aktiviteterna som anordnas är utformade på ett sådant vis att deltagarna lär känna varandra och att vänskapsrelationer mellan deltagarna byggs upp (Larsson, Wallroth & Schröders 2019), vilket även en av kommunerna nämner i sina riktlinjer. Att äldre personer ges möjlighet till nya vänskapsrelationer är viktigt för välbefinnandet och aktivitetsteorin framhåller att det framförallt kan vara betydelsefullt för äldre människor att få nya vänner med liknande intressen och erfarenheter (Tornstam 2018). Chansen att äldre personer upprättar sociala relationer kan därmed anses öka ifall de befinner sig i sociala miljöer (ibid.). Därmed kan mötesplatser i bästa fall ge dubbla effekter i arbetet för att bryta

önskad isolering bland äldre, dels genom den sociala gemenskapen som mötesplatsen syftar till att erbjuda, dels genom de sociala kontakter som kan byggas upp på mötesplatsen.

För att underlätta för den enskilde att ta sig till och delta i mötesplatser beviljar flera kommuner insatsen social samvaro, med syftet att hemtjänstpersonalen ska följa med den äldre personen till träffpunkter för att den enskilde i framtiden ska få sitt sociala behov tillgodosett på träffpunkten, istället för genom social samvaro med hemtjänstpersonal. Även insatsen kontaktperson innebär ofta att den enskilde ska få stöttning i att hitta nya sociala sammanhang och utveckla nya sociala relationer, med målet att den enskilde självständigt ska kunna tillgodose sitt sociala behov i framtiden. Ett fåtal kommuner tillhandahåller även lösningar som ska ge den enskilde möjlighet att äta gemensamma måltider, exempelvis på kommunens seniorboenden till ett subventionerat pris. Ovanstående exempel är ett sätt att bryta önskad isolering och främja att den enskilde får ta del av ett socialt sammanhang. Möjligheten till gemensamma måltider och sociala aktiviteter är utmärkande för boendeformen trygghetsboende, vilket överensstämmer med trygghetsboendets syfte som är att bryta önskad isolering bland äldre. Trygghetsboende går därmed i linje med aktivitetsteorin som framhåller att äldre personer får fler vänner ifall de bor i ett område som har en stor andel äldre invånare (Tornstam 2018). Däremot visar både tidigare forskning och rapport från svensk myndighet att äldre som bor tillsammans med andra i särskilda boendeformer, såsom särskilt boende, upplever ensamhet i högre utsträckning än äldre i ordinärt boende (Abitov & Gorodetskaya 2015; Socialstyrelsen 2020b). En tolkning av det faktum att äldre personer uppger sig mer ensamma i särskilt boende än i ordinärt boende (Abitov & Gorodetskaya 2015) kan vara att det motsäger aktivitetsteorins uppfattning om att äldre personer får fler vänner ifall de bor tillsammans med andra jämnåriga.

Särskilt boende ska enligt riktlinjerna tillgodose den enskildes samtliga hjälpbehov och därmed beviljas den enskilde som bor på särskilt boende andra stödinsatser i mycket begränsad omfattning. Exempelvis är det endast en kommun som beviljar dagverksamhet med demensinriktning för personer som bor på särskilt boende, vilket är intressant utifrån tidigare forskning om att ensamheten upplevs högre på särskilda boenden än i ordinärt boende (Abitov & Gorodetskaya 2015). Ensamheten kan vara ett

resultat av att boendepersonalen inte kan uppfylla de äldres sociala behov i tillräckligt stor omfattning, vilket enligt riktlinjer är ändamålet när särskilt boende ses som en helhetslösning för att tillgodose den äldres samtliga behov.

Systemteori

Utifrån ovanstående gällande att särskilt boende inte alltid uppfyller den äldre personens hela sociala behov, ses det som positivt att en kommun erbjuder tillfällig hemtjänst för personer som bor på särskilt boende. Den tillfälliga hemtjänsten ämnar att ge den enskilde möjlighet att besöka sina anhöriga och vara delaktig vid speciella familjehögtider. Att ta den enskildes nätverk i beaktning och främja att den äldre personen kan upprätthålla sina sociala relationer med anhöriga kan tolkas som en del av kommunernas arbete för att bryta oönskad isolering. Arbetssättet kan analyseras ur ett systemteoretiskt perspektiv som lägger stort fokus på interaktionen mellan den enskilde och de system som påverkar den enskilde. Familj, vänner och välfärdssystem är exempel på system som enligt teorin påverkar den enskilde (Healy 2012). Att belysa systemteorins betydelse för individen är viktigt eftersom ett systemteoretiskt perspektiv kan bidra till ökade möjligheter till problemlösning samt en förbättring av individens hantering av olika livssituationer (ibid.). Förståelsen för det samband som finns med individen och dess system är avgörande för den enskildes välmående. Ett flertal kommuner poängterar betydelsen av att inkludera den enskildes sociala nätverk och sociala situation i utredningsarbetet av den enskildes rätt till ovanstående insatser. Även detta går i linje med att ha ett systemteoretiskt tillvägagångssätt genom att fokus ligger på den enskildes interaktion med kringliggande system (ibid.).

Att kommuner i hög utsträckning tar den enskildes sociala nätverk i beaktning i utredningar kan leda till att kommunerna i första hand hänvisar till att äldre personers sociala behov ska tillgodoses av anhöriga, vilket har framgått i riktlinjerna. Likt tidigare analys kan systemteorin även appliceras på denna aspekt, som dessutom går i linje med tidigare forskning som påtalar att bedömningarna i dagens äldreomsorg bygger på familjära aspekter (Rauch 2008). Genom att familjen får allt större betydelse i bedömningen av behovet av insatser, får allt färre personer tillgång till äldreomsorgen i Sverige (ibid.). Att anhöriga har en central roll i riktlinjerna kan bekräfta tidigare forskning som säger att svensk äldreomsorg går mot en re-familisering där anhöriga spelar en allt viktigare roll i att tillgodose den enskildes behov (Szebehely & Meagher 2018). Utvecklingen mot en högre grad av re-familisering kan tolkas som att Sveriges

utformning av äldreomsorgen blir mer lik de kontinentaleuropeiska länderna där familjen alltid haft en central roll i att tillgodose den äldres behov (Rauchs 2007). Att kommunerna i sina riktlinjer hänvisar till att mobilisera den enskildes nätverk, för att tillgodose individens sociala behov, kan även kopplas till systemteorins öppna och slutna system. Ifall den enskildes system är slutet kan det mobiliserande arbetssättet bidra till att det kommer in ny energi i systemet vilket kan öppna upp och utveckla systemet (Schjødt & Egeland 1994).

Enligt tidigare forskning erbjuder inte välfärdssamhället tillräckligt med sociala insatser för att äldre ska kunna ha ett aktivt åldrande och behålla sin tidigare livstil (Melin Emilsson & Ståhl 2016). I motsats till detta är det i vår empiri två kommuner som erbjuder trygghetslarm med GPS vilket möjliggör utevistelse och aktiviteter för den enskilde. För att den äldre ska kunna bryta oönskad isolering, bidrar denna insats till att den enskilde inte blir lika beroende av anhöriga, som tidigare forskning visar är vanligt förekommande när välfärdssamhället inte erbjuder tillräckligt med insatser (ibid.).

Trots att kommunerna anordnar träffpunkter för äldre med syftet att bryta oönskad isolering, lägger en av kommunerna stort ansvar på den enskilde att själv ta sig dit genom att inte erbjuda social samvaro i hemmet från hemtjänsten. I denna fråga blir Ågren och Cedersunds (2020) forskning aktuell som diskuterar huruvida ansvaret ska ligga hos den äldre eller hos kommunen. Vissa kommuner skriver att den äldre i första hand ska ta sig till träffpunkt genom stöd av anhöriga eller färdtjänst, innan ledsagning kan bli aktuellt. Forskarna konstaterar i sin studie att det krävs åtgärder för att motverka ensamheten bland äldre och att ansvaret ligger både på lokal och nationell nivå, utifrån att ensamhet ses som ett gemensamt samhällsproblem. Såväl samhällsmedborgarna som myndigheten lägger utifrån lagstiftningen ansvaret för att motverka ensamhet på kommunerna (ibid). Trots att ansvaret bör ligga på kommunerna, enligt såväl tidigare forskning som aktuell lagstiftning, hänvisar kommunerna i stor utsträckning till frivilligorganisationer i sina riktlinjer vad gäller att bryta oönskad isolering bland äldre. En av kommunerna med "väntjänst" framhåller att frivilliginsatserna inte ersätter insatser från kommunen, det framgår dock inte i riktlinjerna hur detta samarbete ser ut i praktiken.

Gemensamt bland kommunerna i empirin är att avlösarservice erbjuds med syftet att avlasta vårdande anhörig. En kommun skriver dessutom att syftet med insatsen är att minska den enskildes behov av ytterligare insatser, vilket kan analyseras utifrån systemteorin som betonar vikten av att beakta den enskildes olika system (Healy 2012). Att avlasta den enskildes anhörig kan dessutom bidra till att den enskildes mående förbättras eftersom den enskildes system påverkar individen. Dessutom kan den närstående som vårdar sin anhörig många gånger själv tillhöra målgruppen äldre, vilket gör att insatsen får en dubbel inverkan för att bryta oönskad isolering, då personen som vårdar får möjlighet att ta sig ut och ägna sig åt sina intressen. Även insatserna växelvård och dagverksamhet erbjuds av kommunerna med syftet att avlasta anhöriga, vilket också kan påverka den enskildes och de anhörigas hälsa positivt.

Ovanstående empiri och analys har bidragit till en förståelse för svenska kommuners arbetssätt för att motverka oönskad isolering bland äldre, vilket innebär att studiens andra och tredje frågeställningen bedöms vara besvarade. I kommande avsnitt redogörs för de likheter och skillnader som framkommer i kommunernas riktlinjer avseende arbetssätten för att motverka oönskad isolering.

6.3 Likheter och skillnader i arbetssätt för att bryta oönskad isolering

I detta avsnitt kommer vi djupare att gå in på likheter och skillnader i kommunernas arbetssätt för att motverka social isolering bland äldre samt analysera arbetssätten utifrån ett organisationsperspektiv, med syftet att besvara studiens fjärde och femte frågeställning.

6.3.1 Likheter och skillnader

Den tydligaste likheten mellan kommunernas riktlinjer är i utbudet av vilka insatser som erbjuds med syfte att bryta oönskad isolering. Däremot framkommer vissa skillnader i exempelvis utformningen. I följande avsnitt kommer kommunala likheter och skillnader mellan insatserna att presenteras utifrån aspekterna frekvens, tidsomfattning, syfte, utformning, biståndsbedömning och möjligheten att kombinera insatser (*se tabell 3*).

Tabell 3. Kommunala likheter och skillnader mellan insatser

Insatser	Likheter/Skillnader
Social samvaro	Frekvens

	Tidsomfattningen Kombinera insatser
Promenad	Frekvens Tidsomfattning Syfte Biståndsbedömning Kombinera insatser
Kontaktperson	Frekvens Tidsomfattning Kombinera insatser
Ledsagarservice	Frekvens Tidsomfattning Utformning Kombinera insatser
Trygghetsskapande insatser	Syfte Utformning Kombinera insatser
Dagverksamhet	Frekvens Utformning Biståndsbedömning Kombinera insatser
Avlösarservice	Biståndsbedömning
Växelvård	Syfte Kombinera insatser
Korttidsvistelse	Syfte
Särskilt boende	Kombinera insatser
Trygghetsboende	Biståndsbedömning

Frekvens

Riktlinjerna visar att det skiljer sig åt hur ofta insatser kan beviljas. Merparten av kommunerna uppger att insatsen social samvaro kan beviljas en gång i veckan. Det finns också de kommuner som beviljar insatsen två gånger per vecka och en kommun som beviljar insatsen upp till tre gånger i veckan. Vad gäller insatsen promenad och utevistelse är den vanligaste frekvensen att insatsen beviljas en till två gånger i veckan. En kommun anger att det är skäligt att bevilja insatsen upp till tre gånger i veckan. Frekvensen skiljer sig även gällande insatsen kontaktperson där ett flertal kommuner uppger att insatsen kan beviljas maximalt ett tillfälle i veckan medan ett par andra kommuner beviljar insatsen upp till två gånger i veckan. En tredje kommun uppger en frekvens för kontaktperson enligt nedanstående citat.

Skälig levnadsnivå

I normalfallet ett till två tillfällen per månad

Kommun 35

Gällande frekvensen av hur ofta insatsen dagverksamhet kan beviljas framkommer också skillnader mellan kommunerna. Två kommuner anger att det finns dagverksamheter som dels är öppna på vardagar och dels andra verksamheter som är öppna även på helgerna. En av dessa kommuner skriver att dagverksamhet kan för personer med en demensdiagnos beviljas upp till sju dagar i veckan. Vad gäller antal dagar som insatsen beviljas per vecka menar en kommun att dagverksamhet bör beviljas minst två dagar i veckan för att eftersträva kontinuitet i vardagen. Ytterligare en annan kommun skriver att det är av vikt att dagverksamhet beviljas i ett tidigt skede för att den enskilde ska kunna ta del av verksamheten. En annan kommun anger inte antal beviljade dagar i riktlinjerna utan skriver att det är den enskildes behov som avgör omfattningen. Det vanligaste bland kommunerna är dock att insatsen kan beviljas maximalt upp till fyra dagar i veckan. Två kommuner anger att undantag från detta kan ges då den enskilde bor tillsammans med en person som arbetar vilket exemplifieras i citatet nedan.

För personer samboende med person som förvärvsarbetar kan insatsen beviljas med 5 dagar per vecka.

Kommun 16

Vidare uppger en kommun att insatsen dagverksamhet är tidsbegränsad till maximalt ett år samtidigt som en annan kommun anger att sex månader är det som maximalt kan beviljas innan beslutet ska omprövas. Ytterligare en kommun anger att insatsen beviljas maximalt tre månader för att sedan omprövas. Vissa kommuner skriver att insatsen ledsagarservice till och från en regelbunden aktivitet, exempelvis dagverksamhet eller träffpunkt, maximalt kan beviljas fem dagar i veckan, samtidigt som en annan kommun beviljar insatsen maximalt tre gånger i veckan. Två andra kommuner skriver att ledsagning till social aktivitet beviljas maximalt en gång i veckan.

Tidsomfattning

Förutom att det skiljer sig mellan kommunerna hur ofta en insats kan beviljas skiljer det sig även hur lång tid som insatsen beviljas per tillfälle. Insatsen social samvaro (benämns aktivering i nedanstående citat) beviljar merparten av kommunerna en timma

i veckan. Samtidigt anger en kommun att en tidsomfattning på två timmar i veckan anses vara en skälig levnadsnivå vilket står i kontrast till två kommuner som framhåller en omfattning på 30 minuter per vecka som skälig, vilket redogörs i citatet nedan.

Insatsen aktivering beviljas max en gång per vecka och 30 minuter per gång.

Kommun 5

Vidare skriver en kommun att biståndshandläggare enbart kan bevilja insatsen social samvaro en timma i veckan medan enhets- eller verksamhetschef kan bevilja insatsen två timmar i veckan eller mer.

I likhet med social samvaro är den vanligaste tidsomfattningen för promenad och utevistelse en timma per vecka. Samtidigt förekommer det bland ett färre antal kommuner att insatsen endast beviljas i 30-45 minuter per vecka. Det vanligaste är att tidsomfattningen anges veckovis, emellertid anger en kommun att tiden beviljas månadsvis, närmare bestämt fyra timmar per månad. Vidare skiljer sig kommunerna åt vad gäller ifall de inkluderar på- och avklädning i tidsramen för insatsen eller ifall detta moment är utöver den beviljade tiden för promenad. En av kommunerna som ger extra utrymme för på- och avklädning uttrycker sig på följande sätt.

I bedömningen av omfattningen (tidsåtgång) för utevistelse behöver hänsyn tas till den enskildes resurser vid på- och avklädning av ytterkläder.

Kommun 26

Vad gäller insatsen kontaktperson anger de flesta kommunerna inget exakt tidsomfång. En kommun anger att insatsen kan beviljas upp till sex timmar i månaden medan en annan kommun anger att upp till tolv timmar i månaden är en skälig levnadsnivå. Två kommuner uppger att två timmar i veckan är skäligt. Kontaktperson ska ses som en tillfällig insats vilket bekräftas av två kommuner som framhåller att insatsen ska tidsbegränsas till sex respektive tolv månader innan en omprövning av insatsen ska ske. För insatsen ledsagarservice är den vanligaste tidsomfattningen åtta timmar i månaden, alternativt två timmar i veckan. De flesta av dessa kommuner skriver att vid särskilda skäl kan omfattningen bli större, en av dessa kommuner skriver att endast närmsta chef kan bevilja insatsen i större omfattning. Fyra kommuner anger att tio timmar per månad är skäligt för insatsen ledsagning. En kommun beviljar ledsagning upp till tolv timmar i månaden och en annan kommun beviljar ledsagning upp till 15 timmar i månaden.

Samtidigt beviljar en av kommunerna insatsen maximalt fyra timmar per månad och en annan kommun maximalt sex timmar per månad. Två andra kommuner skriver att insatsen beviljas under en tidsbegränsad period upp till ett år.

Syfte

Syftet bakom att insatser beviljas kan skilja sig åt mellan kommunerna enligt studiens empiri. Ett flertal kommuner skriver exempelvis att promenad är en social insats som kan beviljas när den enskilde riskerar oönskad isolering. I kontrast till detta uttrycker tre kommuner att andra former av social samvaro är mer fördelaktigt för att bryta oönskad isolering, vilket uttrycks i citatet nedan.

Om målet för insatsen huvudsakligen är att motverka isolering hos den enskilde kan insatsen bytas ut mot annan form av samvaro.

Kommun 29

Syftet med trygghetsskapande insatser uppger merparten av kommunerna är att skapa trygghet och dämpa oro hos den enskilde. Två kommuner framhåller dock att trygghetsringning kan syfta till att erbjuda social kontakt till de äldre som är i behov av det. En tredje kommuner menar att insatsen kan beviljas till personer som upplever ensamhet vilket uttrycks i citatet nedan.

Telefonservice kan beviljas till personer som upplever en stark otrygghetskänsla, ensamhet eller oro, om behovet kan inte tillgodoses på annat sätt.

Kommun 25

Även vad gäller insatsen korttidsvistelse skiljer sig syftet åt mellan kommunerna. En kommun skriver uttryckligen i sina riktlinjer att i de fall den enskilde är i behov av social stimulans hänvisas den enskilde till dagverksamhet eller andra former av social samvaro. I motsats till detta skriver en annan kommun att korttidsvistelse uttryckligen kan beviljas till följd av ensamhet, vilket framkommer i citatet nedan.

Syfte: avser övrig korttidsvistelse. psykisk ohälsa, sociala orsaker, ensamhetsproblematik. mål: att den enskilde kan fortsätta bo i ordinärt boende.

Omfattning: kan beviljas 1 ggr/månad

Kommun 20

Insatsens utformning

I empirin har skillnader påvisats vad gäller insatsen ledsagarservice kring huruvida insatsen innefattar stöd under själva aktiviteten samt i vilket geografiskt område som insatsen kan beviljas. Fyra kommuner skriver att ledsagningen endast innefattar att ta sig till och från aktiviteten och att personen kan ansöka om hemtjänst ifall det finns ett behov av hjälp även under aktiviteten. Flertalet kommuner uppger dock att nödvändig omsorg och stöd ingår under aktiviteten, vilket framförs i citatet nedan.

Ledsagarservice beviljas för att ta sig till och från en aktivitet, och om behov finns, även under aktiviteten.

Kommun 2

Flertalet kommuner uppger att ledsagningen rent geografiskt är begränsad till närområdet och att längre resor därav inte beviljas. En kommun skriver att ledsagning vid resor kan beviljas i undantagsfall, exempelvis till begravning, vid bedömningen i dessa särskilda fall ska hänsyn tas till individens sociala situation. En annan kommun uppger att insatsen kan beviljas till närliggande kommuner ifall aktiviteten inte finns tillgänglig inom kommungränsen.

Biståndsbedömning

Det finns skillnader i studien gällande biståndsbedömningen, exempelvis kräver trygghetsboende i vissa kommuner biståndsbeslut, samtidigt som det i andra kommuner inte krävs. Vidare uppger en kommun att avlösarservice kan beviljas utan biståndsbeslut med syftet att avlösa en anhörig. Det finns i samma kommun också möjlighet för den enskilde och för anhöriga att själva boka vistelse på en trygghetsplats. Dessutom finns det även kommuner som har en förenklad biståndsbedömning av vissa insatser. En kommun framhåller i riktlinjerna att insatsen promenad kan beviljas genom förenklad biståndsbedömning för personer som är över 75 år och som ansöker om serviceinsatser med en omfattning på max åtta timmar per månad. En annan kommun uppger att de har en förenklad biståndsbedömning av insatsen dagverksamhet för personer med behov av social samvaro, vilket tydliggörs i citatet nedan.

Ett förenklat beslut om dagverksamhet socialt (kommunens benämning av insatsen) kan ges till personer med behov av särskilt stöd, social samvaro och aktivering. Syftet med insatsen är att erbjuda stimulans och aktivitet och underlätta för den enskilde att bo kvar i ordinärt boende.

Kommun 31

Möjligheten att kombinera insatser

En kommun uppger att insatsen social samvaro endast kan beviljas om den enskilde inte har andra insatser från hemtjänsten, samtidigt som en annan kommun uppger att social kontakt inte ska påverkas av andra insatser utan utgå från individens sociala behov. Ytterligare en kommun uppger att promenad och social tid kan samordnas, samtidigt som en annan kommun uppger att social aktivitet inte får kombineras med utevistelse. En tredje kommun uppger att frekvensen av social aktivitet kan påverkas om den enskilde även är beviljad promenad. En annan kommun uppger att den enskilde tillfälligt kan byta andra serviceinsatser såsom tvätt eller städ mot spontan social samvaro eller promenad/utevistelse. Vidare framhåller en annan kommun att vid bedömningen av den enskildes behov av att bryta oönskad isolering bör hänsyn tas till i vilken omfattning som den enskilde är beviljad andra insatser från hemtjänsten, vilket tydliggörs i citatet nedan.

Hänsyn bör även tas till hur ofta den enskilde har besök från hemtjänsten i det dagliga. För den som är ensam och isolerad ska det i de dagliga insatserna ges utrymme till ett visst socialt innehåll och tid för detta kan läggas till vid utförande av insatser vid behov.

Kommun 30

Vissa kommuner har flera insatser som kan kategoriseras som social aktivitet och i dessa fall går insatserna vanligtvis inte att kombinera. Exempelvis framför en kommun att insatsen promenad inte kan beviljas ifall den enskilde är beviljad ledsagning till sociala aktiviteter. Promenaden kan dock, vid dåligt väder eller ifall den enskilde inte orkar eller vill gå ut, bytas till social samvaro inomhus.

Vad gäller att kombinera insatsen kontaktperson med andra insatser skriver en kommun att kombinationen kontaktperson och hemtjänst inte är möjlig. Majoriteten av kommunerna anger att kontaktperson inte heller kan beviljas personer som bor på särskilt boende. Vissa kommuner skriver uttryckligen att insatsen automatiskt upphör vid flytt från det ordinära boendet. Det finns ett fåtal kommuner som i sina riktlinjer skriver att kontaktperson kan beviljas för personer på särskilt boende, under förutsättning att behovet av detta då ska vara väl motiverat. Vidare framhåller en

kommun att kontaktperson kan beviljas oberoende av den enskildes boendeform, vilket förtydligas i citatet nedan.

Kontaktperson kan ges till den som bor i ordinärt boende, i särskilt boende eller vistas på institution.

Kommun 22

Vidare framför en annan kommun att då personen som ansöker om kontaktperson är över 65 år ska handläggaren informera den enskilde om vilka träffpunkter och dagverksamheter som finns tillgängliga. Träffpunkter vänder sig i första hand till personer som bor i ordinärt boende. Däremot menar en kommun att även personer som bor i särskilt boende enligt SoL (SFS 2001:453) eller LSS (SFS 1993:387) får delta i träffpunkterna ifall de klarar av att delta utan särskilt stöd.

Majoriteten av kommunerna framför att den äldres sociala behov i första hand ska tillgodoses genom dagverksamhet. Om insatsen dagverksamhet inte är möjlig kan social samvaro bli aktuellt. En kommun skriver att dagverksamhet kan kombineras med insatsen social samvaro. En annan kommun uppger däremot att insatserna kontaktperson, ledsagning och social samvaro i första hand ska prövas och att dagverksamhet ska beviljas ifall det sociala behovet inte kan tillgodoses med tidigare nämnda insatser. Vidare skriver kommunen att den enskildes beslut om dagverksamhet bör omprövas ifall personen blir beviljad växelvård. Kommunen framhåller även i nedanstående citat att sociala insatser bör ses över om personen blir beviljad dagverksamhet.

I de fall då den enskilde redan tidigare är beviljad sociala insatser eller insatser i avlastningssyfte och blir beviljad dagverksamhet, bör dessa insatser ses över och omprövas.

Kommun 22

Flera kommuner uppger att dagverksamhet kan beviljas i kombination med växelvård. Däremot krävs det då att den enskilde endast besöker dagverksamheten när personen befinner sig i ordinärt boende. Behovet av social stimulans anses därtill som tillgodosett när personen befinner sig på växelvården. Det finns dock en kommun som uppger att beslutet om dagverksamhet avslutas automatiskt om den enskilde blir beviljad

växelvård. I nedanstående citat från en av kommunerna framkommer att insatsen dagverksamhet kan påverka omfattningen av hemtjänstinsatser.

Vid beslut om dagverksamhet ska handläggaren se över eventuella hemtjänstinsatser och tidsberäkning i samband med att beslutet verkställs.

Kommun 15

I kommande avsnitt är målsättningen att analysera hur skillnader i aspekterna frekvens, tidsomfattning, syfte, utformning, biståndsbedömning och möjligheten att kombinera insatser kan förstås utifrån ett organisationsperspektiv.

6.3.2 Analys av likheter och skillnader i kommunernas arbetssätt

De likheter och skillnader i kommunernas arbetssätt för att bryta oönskad isolering bland äldre som presenteras ovan, i enlighet med frågeställning fyra, kommer nedan att analyseras. Analysen ämnar att öka förståelsen för hur dessa likheter och skillnader kan förstås utifrån ett organisationsperspektiv, i linje med frågeställning fem. Analysen görs med stöd av en nyinstitutionell organisationsteori.

I empirin har både likheter och skillnader blivit tydliga i kommunernas arbetssätt för att bryta oönskad isolering bland äldre. Tidigare forskning visar att det råder stora skillnader mellan kommunerna kring vilka välfärdstjänster som erbjuds (Vabo & Burau 2011). Resultatet i denna studie visar å andra sidan att de flesta kommuner erbjuder liknande insatser för detta syfte, exempelvis social samvaro, promenad, ledsagarservice och dagverksamhet. Samtidigt finns insatserna matkort, trygghetsboende och GPS-larm som endast ett fåtal kommuner tillhandahåller. Skillnaderna mellan kommunerna visar sig istället främst genom syftet, utformningen, tidsomfattningen, frekvensen samt huruvida sociala insatser går att kombinera med varandra. Vilka bedömningskriterier som den äldre måste uppfylla för att beviljas insatsen skiljer sig också åt mellan kommunerna. Dessa skillnader i riktlinjerna visar på att kommunerna har stort handlingsutrymme vad gäller utformningen av välfärdstjänsterna, vilket bekräftas av tidigare forskning (Blomqvist & Palme 2020; Rauch 2008). Att kommunerna begränsar de sociala insatsernas tidsomfattning går i linje med tidigare forskning som menar att det inte finns någon tidsgräns i lagstiftningen (Larsson, Wallroth & Schröder 2019).

De tydliga likheter och skillnader som har framkommit i resultatet kan kopplas till tidigare forskning som framhåller att lokalism kan vara positivt utifrån att det öppnar upp för lyhördhet gentemot kommuninvånarnas önskemål och behov (Powell & Boyne 2001). Det är viktigt att se olikheterna mellan kommunerna i sin helhet för att förstå orsakerna bakom dessa skillnader (ibid.). För att förstå hur och varför kommunala skillnader uppstår är den institutionella teorin användbar (Johansson 2015). Organisatoriska fält är ett begrepp inom teorin som samlar organisationer och myndigheter inom samma område, exempelvis socialtjänst (DiMaggio & Powell 1983). En förutsättning för dessa organisationers fortsatta överlevnad är enligt forskarna att organisationerna inom fältet förhåller sig till samma normer, vilket förstås genom begreppet isomorfism (ibid.). Alla tre typerna av isomorfism, tvångsmässig, mimetisk och normativ (Johansson 2015), kan kopplas till studiens resultat. I riktlinjerna som studerats framkommer vissa identiska formuleringar av insatsers utformning vilket bland annat utgår från lagstiftning och bedömningsinstrumentet IBIC. Den tvångsmässiga isomorfismen, som är den ena typen av isomorfism enligt den nyinstitutionella organisationsteorin, kan förklara de identiska formuleringarna i riktlinjerna (ibid.). Organisationer och myndigheter inom samma organisatoriska fält förväntas följa offentliga beslut och framtagna dokument vilket säkerställer en likvärdighet mellan kommunernas arbetssätt och beslutsfattande. Att majoriteten av kommunerna arbetar utifrån bedömningsinstrumentet IBIC kan också förstås utifrån den normativa isomorfismen, som innebär att arbetsprocesser tenderar bli allt mer förutsägbara till följd av en ökad professionalisering inom fältet (Johansson 2015). Att arbeta utifrån IBIC innebär en ökad professionalisering som binder samman socialtjänsterna i Sveriges kommuner och bidrar till en samstämmig profession.

Tidigare forskning visar att det blivit svårare att få tillgång till välfärdstjänsterna på grund av striktare bedömningskriterier (Szebehely & Meagher 2018) och att familjära och ekonomiska aspekter i högre grad beaktas i utredningar av välfärdstjänster (Rauch 2008). Att flera kommuner i stället går mot en förenklad biståndshandläggning gällande exempelvis insatserna dagverksamhet och promenad, som framkommer i studiens resultat, motsäger det som framkommer i tidigare forskning eftersom det i stället blir enklare för den äldre att få tillgång till välfärdstjänsterna. Enligt Socialstyrelsen (2018) är det upp till kommunerna att bestämma vilka insatser som ska omfattas av förenklad handläggning. Med anledning av detta är det intressant att analysera om den förenklade

biståndshandläggningen är en förlängning av att fler ska få tillgång till välfärdstjänsterna, eller om det beror på en strävan efter en effektiv organisation (Socialstyrelsen 2018). Oavsett anledning kan den förenklade biståndsbedömningen gynna den äldre som är i behov av sociala insatser. Den mimetiska isomorfismen, som innebär att organisationer inom ett fält försöker att efterlikna andra organisationer inom fältet som bedöms framgångsrika (Johansson 2015), kan tillsammans med den tvångsmässiga isomorfismen förklara varför kommuner väljer att implementera en förenklad biståndshandläggning. Anledningen kan vara den ökade arbetsbelastningen bland biståndshandläggare och att införandet av förenklad handläggning är en bestämmelse i svensk lag. Införande av biståndsbedömt trygghetsboende är ytterligare ett exempel på insats som kan förklaras utifrån den mimetiska isomorfismen. Flera kommuner motiverar sitt beslut om att inte erbjuda biståndsbedömt trygghetsboende med att kommunerna vill avvakta med ett eventuellt införande av insatsen (Socialstyrelsen 2021b). Som nämnts under avsnitt 2.1 uppger en kommun att anledningen bakom kommunens beslut om att avvakta ett införande av biståndsbedömt trygghetsboende är att det idag finns för lite kunskap om lagändringens innebörd och effekter (Alingsås kommun 2019). Anledningen till att så pass få kommuner i vår empiri i dagsläget har valt att införa insatsen, kan därmed förklaras med hjälp av detta.

I ovanstående avsnitt har likheter och skillnader mellan kommunernas arbets sätt för att bryta oönskad isolering redogjorts och analyserats, studiens fjärde och femte frågeställning bedöms därmed vara besvarade. I nästkommande kapitel kommer det föras en avslutande diskussion kring det resultat som har framkommit i studien.

7. Avslutande diskussion

Syftet med denna studie var att undersöka hur 40 svenska kommuner benämner oönskad isolering bland äldre samt hur kommunerna arbetar för att motverka den oönskade isoleringen. Studien ämnade även att få en förståelse för hur kommunernas arbetsätt kan bidra till att bryta oönskad isolering. Särskilt har det genom studien fokuserats på att att finna likheter och skillnader mellan kommunernas benämningar och arbetsätt. Likheterna och skillnaderna ämnade också att förstås utifrån ett organisationsperspektiv. Kommunernas fastställda riktlinjer har analyserats utifrån tidigare forskning och teorierna KASAM, aktivitetsteorin, systemteorin och den nyinstitutionella organisationsteorin. Studiens resultat påvisar såväl tydliga likheter som skillnader. Likheterna visar sig främst genom kommunernas arbetsätt, bestående av stödinsatser, mobilisering av den enskildes nätverk samt beaktande av frivilligorganisationer. Tydliga skillnader i studiens resultat består av olikheter i arbetssätten i form av aspekterna tidsomfattning, frekvens, syfte, utformning, biståndsbedömning samt möjlighet att kombinera insatser. Likheter och skillnader har också påvisats angående om och hur kommunerna benämner oönskad isolering bland äldre. Endast tolv av kommunerna i studien benämnde oönskad isolering varpå det i analysen fördes en diskussion kring tänkbara effekter av att benämningen saknas i merparten av kommunerna. Med anledning av ovanstående anses studiens samtliga frågeställningar som besvarade. Nedan kommer en avslutande diskussion kring resultatet att föras som mynnar ut i förslag på såväl framtida arbetsätt som framtida forskning.

Studios resultat, särskilt vad gäller de kommunala skillnaderna, kan antas påverka äldre personer som upplever oönskad isolering då den äldre får olika stöd för att bryta isoleringen beroende på bostadskommun. Resultatet kan vidare tolkas som att oönskad isolering som samhällsproblem prioriteras olika mellan kommuner och att synen på vad som är en skälig levnadsnivå avseende sociala behov skiljer sig åt. Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) innehåller inte någon klar definition av begreppet skälig levnadsnivå utan kommunerna ges möjlighet att själva definiera vad skälig levnadsnivå innebär. Olika definitioner och innebörder av begreppet skälig levnadsnivå kan anses bidra till minskad rättssäkerhet, däremot finns inga tidsangivelser i lagen avseende omfattningen av insatser. Därmed har kommunerna rätt att begränsa omfattningen av sociala insatser vars syfte är motverka oönskad isolering, ur ett juridiskt perspektiv. Däremot kan det

diskuteras ifall det är etiskt korrekt att äldre personer med likvärdiga behov får olika insatser beroende på bostadskommun.

Samtidigt är det viktigt att fråga sig om det alltid är rätt att det ska vara lika oavsett bostadskommun. De kommunala skillnaderna i resultatet kan ses som svar på de olika stödbehoven som finns i respektive kommun, vilket kan kopplas samman med lokalism. Förekomsten av lokalism kan innebära både fördelar och nackdelar, där en fördel kan vara att arbetssätt kan styras av kommunernas förutsättningar och behov, samtidigt som en nackdel kan utgöras av att kommunen måste göra vissa prioriteringar i resursfördelningen mellan samhällsgrupper. En hög grad av lokalism innebär en låg grad av universalism, vilket framkommer i studiens resultat genom olikheter i kommunernas arbetssätt för att motverka oönskad isolering bland äldre. Den påvisade låga graden av universalism är förenligt med tidigare forskning som menar att detta leder till att färre personer får tillgång till äldreomsorgen i Sverige (Rauch 2008).

Samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att det inte finns någon garanti för att samtliga insatser som kommunerna tillhandahåller är utskrivna i riktlinjerna, eftersom kommunerna själva bestämmer utformandet av riktlinjerna. Med anledning av detta går det inte att fullständigt garantera att de olikheter som i resultatet framkommit stämmer överens med det praktiska arbetet i kommunerna. Det är också viktigt att belysa att det dessutom kan finnas andra framställda dokument inom organisationen som också ligger till grund för hur och vilka sociala insatser som beviljas med syftet att bryta oönskad isolering bland äldre. Eftersom studiens empiri baseras på kommunala riktlinjer fastställda av nämnden missas perspektivet från biståndshandläggaren vilka är de som i praktiken arbetar med riktlinjerna. För att komplettera denna studie vore det därmed intressant ifall framtida forskning undersöker kommunernas arbetssätt för att motverka oönskad isolering bland äldre ur en annan synvinkel, exempelvis genom en intervju- eller enkätstudie med biståndshandläggare. Med hjälp av begreppen handlingsrationalitet och begränsad rationalitet skulle en sådan forskning kunna undersöka sambandet mellan politiska beslut och biståndsbedömningen och därmed bidra till en djupare förståelse för hur arbetet för att motverka oönskad isolering ser ut i praktiken.

Tidigare i denna studie redogjordes aktuell lagstiftning som bland annat innebär att kommunen är skyldig att genom uppsökande verksamhet erbjuda kommuninvånarna

stöd för att uppnå goda levnadsvillkor (SFS 2001:453). Hur kommunerna arbetar för att söka upp de äldre som är i behov av stöd för att exempelvis bryta oönskad isolering framkommer inte i empirin. Oönskad isolering bland äldre är ett samhällsproblem som ökar markant och många äldre uppger sig som oönskat isolerade (Socialstyrelsen 2020a). Med anledning av detta anser vi att framtida forskning är nödvändig kring hur kommunerna arbetar med att söka upp de personer som i dagsläget inte är aktuella för några stödinsatser.

Personer som däremot är aktuella för stödinsatser men som ändå, enligt enkätundersökningar som tas upp i tidigare forskning, upplever sig vara oönskat isolerade är äldre människor som bor på särskilt boende (Socialstyrelsen 2020b; Abitov & Gorodetskaya 2016). Insatsen avser att tillgodose den enskildes samtliga behov, såväl omsorgsbehov som sociala behov. Att de sociala behoven inte alltid tycks tillgodoses fullständigt på särskilt boende är viktigt att belysa med tanke på att vårt resultat visar att insatsen särskilt boende sällan kan kombineras med andra stödinsatser. Utifrån dessa aspekter anser vi att det är av vikt att Sveriges kommuner tar hänsyn till detta i sitt arbete för att motverka oönskad isolering bland äldre.

Sammanfattningsvis framkommer det i studiens resultat att kommunerna har flera arbetssätt för att motverka oönskad isolering bland äldre och att det är av vikt att se till den enskildes behov och önskemål. Det märks att problematiken kring oönskad isolering bland äldre är en fråga som kommunerna arbetar med. Samtidigt vill vi belysa vikten av att fortsätta utveckla det kommunala arbetet eftersom oönskad isolering, enligt oss, aldrig ska bedömas som en skälig levnadsnivå.

Referenslista

- Abitov, I. & Gorodetskaya, I. (2016). Self-Regulation and Experience of Loneliness of Elderly People Who Live in Social Care Residences. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(6), ss. 1021-1029. doi:10.12973/ijese.2016.371a
- Alingsås kommun (2019). *Protokoll - Vård- och omsorgsnämnden 2019-06-18*.
<https://sammantradesportal.alingsas.se/committees/var-d-och-omsorgsnamnden/mote-2019-06-18/protocol/protokoll-skapad-von-2019-06-20-103427pdf>
- Andersson, L. (2013). *Socialgerontologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Blomqvist, P. & Palme, J. (2020). Universalism in Welfare Policy: The Swedish Case beyond 1990. *Social inclusion*, 8(1), ss. 114-123. doi:10.17645/si.v8i1.2511
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 3., Malmö: Liber.
- DiMaggio, P. & Powell, W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), ss. 147-160. doi:10.2307/2095101
- Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori - idéer, moden, förändring*. Malmö: Liber.
- Erlandsson, S. (2018). Individuella bedömningar eller standardiserade insatser? Kommunala riktlinjers roll i biståndshandläggares arbete. I Jönson, H. & Szebehely, M. (red.) *Äldreomsorger i Sverige*. Malmö: Gleerups, ss. 43-58.
- Forsberg, G. & Wallmark, J. (2002). *Nätverksboken - om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Funck, E. K. & Karlsson, T. S. (2021). *Handbok för systematiska litteratur- och dokumentstudier inom samhällsvetenskapen (Rapport 158)*. Göteborg: Förvaltningshögskolan. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/67445/1/gupea_2077_67445_1.pdf
- Grape, O. (2015). Samverkan inom och mellan människobehandlande organisationer. I Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (red.) *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 292-312.
- Healy, K. (2012). *Social work methods and skills: The essential foundation of practice*. Basingtoke: Palgrave Macmillan.

- Hollertz, K. (2015). Unga arbetslösa - om en förgivettagen praktik. I Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (red.) *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur., ss. 146-164.
- Hsieh, H. & Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), ss. 1277-1288. doi:10.1177/1049732305276687
- Inspektionen för vård och omsorg (2016). *Med makt följer ansvar. Socialtjänstens myndighetsutövning inom LSS och hemtjänst*. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg. <https://www.ivo.se/globalassets/dokument/publicerat/rapporter/rapporter-2016/med-makt-foljer-ansvar-rapport.pdf>
- Jacobsen, D-I. (2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, S. (2015). Organisationsteoretiska perspektiv på människobehandlande organisationer. I Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (red.) *Människobehandlande organisationer: Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 42-65.
- Larsson, K., Wallroth, V. & Schröder, A. (2019). "You Never Get Used to Loneliness" - Older Adults' Experiences of Loneliness When Applying for Going on a Senior Summer Camp. *Journal of Gerontological Social Work*, 62(8), ss. 892-911. doi:10.1080/01634372.2019.1687633
- Lundquist, L. (1988). *Byråkratisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, L. & Sunesson, P-A. (2019). *Nya sociallagarna*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Meeuwse, A. & Swärd, H. (2015). Perspektiv på sociala problem - några positioner. I Meeuwse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur, ss. 96-108.
- Melin Emilsson, U. & Ståhl, A. (2016). Good personal finances or a strong social capital—on different life conditions of importance for an active life when becoming alone in old age. *European Journal of Social Work*, 19(5), ss. 749-763. doi:10.1080/13691457.2015.1074550
- Nationalencyklopedin (u.å.). Somatisk. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2021-04-27].
- Powell, M. & Boyne, G. (2001). The Spatial Strategy of Equality and the Spatial Division of Welfare. *Social Policy & Administration*, 35(2), ss. 181-194. doi:10.1111/1467-9515.00226

Rauch, D. (2007). Is There Really a Scandinavian Social Service Model?: A Comparison of Childcare and Elderlycare in Six European Countries. *Acta Sociologica*, 50(3), ss. 249-269. doi:10.1177/0001699307080931

Rauch, D. (2008). Central versus Local Service Regulation: Accounting for Diverging Old-age Care Developments in Sweden and Denmark, 1980–2000. *Social Policy & Administration*, 42(3), ss. 267-287. doi:10.1111/j.1467-9515.2007.00596

Schirmer, W. & Michailakis, D. (2015). The lost Gemeinschaft: How people working with the elderly explain loneliness. *Journal of Aging studies*, 33(33), ss. 1-10. doi:10.1016/j.jaging.2015.02.001

Schirmer, W. & Michailakis, D. (2016). Loneliness among older people as a social problem: the perspectives of medicine, religion and economy. *Ageing & Society*, 36(8), ss. 1559-1579. doi:10.1017/S0144686X15000999

Schjødt, B. & Egeland T. A. (1994). *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 1991:900. *Kommunallag*, Stockholm: Finansdepartementet.

SFS 1993:387. *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*, Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*, Stockholm: Socialdepartementet.

Socialdepartementet (1979). *Om Socialtjänsten* (Regeringens proposition 1979/80:1). Stockholm: Regeringskansliet.

Socialdepartementet (2017). *Biståndsbedömt trygghetsboende för äldre* (Regeringens proposition 2017/18:273). Stockholm: Regeringskansliet.

Socialstyrelsen (2006). *Lagstiftningen inom vården och omsorgen om äldre*. Stockholm: Socialstyrelsen.

https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2006-131-24_200613124.pdf

Socialstyrelsen (2013). *Meddelandeblad: Handläggning av ärenden om hemtjänstinsatser av servicekaraktär*. Stockholm: Socialstyrelsen.

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/meddelandeblad/2013-2-27.pdf>

- Socialstyrelsen (2018). *Meddelandeblad: Ny bestämmelse om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/meddelandeblad/2018-6-37.pdf>
- Socialstyrelsen (2019). *Öppna jämförelser 2019 Äldreomsorg*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2019-6-9.pdf>
- Socialstyrelsen (2020a) *Vård och omsorg om äldre - lägesrapport*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6603.pdf>
- Socialstyrelsen (2020b). *Vad tycker de äldre om äldreomsorgen, 2020?*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-9-6901.pdf>
- Socialstyrelsen (2021a). *Individens behov i centrum: Ett stöd för att använda ICF och strukturerad dokumentation i socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-2-7203.pdf>
- Socialstyrelsen (2021b). *Behov av och tillgång till särskilda boendeformer för äldre*. Stockholm: Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-1-7187.pdf>
- Svenska akademiens ordlista (2015). Enskild. Tillgänglig: Svenska akademiens ordböcker [2021-04-27].
- Szebehely, M. & Meagher G. (2018). Nordic eldercare – Weak universalism becoming weaker? *Journal of European Social Policy*, 28(3), ss. 294-308.
doi:10.1177/0958928717735062
- Tornstam, L. (2018). *Åldrandets socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Utredningen om nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen (2017). *Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer* (SOU 2017:21). Stockholm: Socialdepartementet.

Vabo, I. & Burau V. (2011). Universalism and the local organisation of elderly care. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 31(3-4), ss. 173-184.
doi:10.1108/01443331111120627

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-samhallsvetenskaplig-forskning.html>

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf

Värdighetsutredningen (2008). *Värdigt liv i äldreomsorgen* (SOU 2008:51). Stockholm: Socialdepartementet.

Ågren, A. & Cedersund, E. (2020). Reducing loneliness among older people – who is responsible? *Ageing and Society*, 40(3), ss. 584-603.
doi:10.1017/S0144686X18001162

Östersunds kommun (2021). Ordinärt boende.
<https://www.ostersund.se/omsorg-och-hjalp/aldre-och-andra-i-behov-av-stod/boende-for-aldre-och-andra-med-behov-av-stod/ordinart-boende.html> [2021-04-27].

Bilagor

Bilaga 1. Följande e-postmeddelande skickades till 287 kommuner:

“Hej,

vi studerar socionomprogrammet vid Göteborgs universitet. I dagsläget läser vi termin 6 och vi håller på att skriva vår kandidatuppsats. Vi ämnar att studera kommunala riktlinjer för biståndsbedömning enligt Socialtjänstlagen. Vi önskar därför begära ut er kommuns riktlinjer gällande äldreomsorg.

Då vi har begränsat med tid till förfogande behöver vi materialet omgående. Vänligen skicka det till oss per mail.

Ifall ni har några frågor är ni varmt välkomna att kontakta oss eller vår handledare Ann-Charlott Timander.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,
Lovisa Svensson
gusxxxxx@student.gu.se

Isabella Vescovi
gusxxxxx@student.gu.se

Handledare: Ann-Charlott Timander
axxxxx@socwork.gu.se”

För att gå tillbaka till avsnitt 5.2 klicka [här](#)

Bilaga 2. E-postmeddelandet skickades till nedanstående 287 kommuner:

- Kommunerna utan markering besvarade inte e-postmeddelandet (54 st)
- Kommunerna som är markerade med en * svarade på e-postmeddelandet, dock bifogades inga riktlinjer (20 st)
- Kommunerna som är **fetmarkerade** skickade sina riktlinjer (213 st)
- Kommunerna som är **kursiva** uppfyllde båda urvalskriterierna (74 st)
- Kommunerna som är **understrukna** utgör studiens empiri (40 st)

A	Bollnäs	<i>Eksjö</i>
Ale	Borgholm	Emmaboda
<i>Alingsås</i>	Borlänge	<i>Enköping</i>
<u>Alvesta</u>	Borås	Eskilstuna
<u>Aneby</u>	<u>Botkyrka</u>	Eslöv*
Arboga	Boxholm	Essunga
Arjeplog	Bromölla	F
Arvidsjaur	Bräcke	<i>Fagersta</i>
Arvika	Burlöv	Falkenberg
<u>Askersund</u>	<u>Båstad</u>	<i>Falköping</i>
Avesta	D	Falun
B	<i>Dals-Ed</i>	Filipstad
<i>Bengtsfors</i>	Danderyd	<u>Finspång</u>
Berg	Degerfors	<u>Flen</u>
Bjurholm	Dorotea	Forshaga
Bjuv	E	<u>Färgelanda</u>
Boden	Eda	G
Bollebygd	Ekerö	Gagnef

<u>Gislaved</u>	Herrljunga	Karlsborg*
Gnesta	Hjo	Karlshamn*
Gnosjö	Hofors*	Karlskoga*
Gotland*	Huddinge	Karlskrona
Grums	Hudiksvall	Karlstad
<u>Grästorp</u>	Hultsfred	Katrineholm
Gullspång	Hylte	Kil
<u>Gällivare</u>	Håbo	<u>Kinda</u>
Gävle	Hällefors	Kiruna
Göteborg	Härjedalen	Klippan
<u>Götene</u>	Härnösand	<u>Knivsta</u>
H	<u>Hässleholm</u>	Kramfors*
Habo	Höganäs	Kristianstad*
Hagfors	Högsby	Kristinehamn
<u>Hallsberg</u>	Hörby	Krokom*
Hallstahammar	Höör	<u>Kumla</u>
<u>Halmstad</u>	J	Kungsbacka
<u>Hammarö</u>	Jokkmokk	Kungsör
Haninge	<u>Järfälla</u>	Kungälv*
Haparanda	Jönköping	Kävlinge
<u>Heby</u>	K	Köping
Hedemora	Kalix	L
Helsingborg	Kalmar	Laholm

Landskrona	Mariestad	<i>Nyköping</i>
Laxå	Mark	Nynäshamn
<i>Lekeberg</i>	Markaryd	Nässjö
Leksand	Mellerud	O
Lerum	Mjölby	<u><i>Ockelbo</i></u>
Lessebo	Mora	<i>Olofström</i>
Lidingö	Motala	Orsa
Lidköping	Mullsjö	Orust
Lilla Edet	Munkfors	Osby
<u><i>Lindesberg</i></u>	<i>Mölnadal</i>	Oskarshamn
Linköping*	Mönsterås	Ovanåker
Ljungby	<u><i>Mörbylånga</i></u>	Oxelösund
<i>Ljusdal</i>	N	P
Ljusnarsberg	Nacka*	Pajala
Lomma	Nora	Partille
Ludvika	<i>Norberg</i>	Perstorp
Luleå	Nordanstig	Piteå*
<i>Lund</i>	Nordmaling	R
<u><i>Lycksele</i></u>	<u><i>Norrköping</i></u>	Ragunda
M	Norrtälje	Robertsfors
<u><i>Malmö</i></u>	Norsjö	Ronneby
Malung-Sälen	Nybro	Rättvik
Malå	<i>Nykvarn</i>	S
		Sala

Salem	Strömsund	Tomelilla
Sandviken	<i>Sundbyberg</i>	<i><u>Torsby</u></i>
Sigtuna	Sundsvall	<i><u>Torsås</u></i>
<i><u>Simrishamn</u></i>	Sunne	Tranemo
Sjöbo	<i>Surahammar</i>	<i>Tranås</i>
<u>Skara</u>	Svalöv	Trelleborg
Skellefteå	Svedala	Trollhättan
Skinnskatteberg	Svenljunga	Trosa*
<u>Skurup</u>	<i>Säffle</i>	Tyresö
Skövde	Säter	Täby
<u>Smedjebacken</u>	<i>Sävsjö</i>	Töreboda
Sollefteå	Söderhamn*	U
Sollentuna	Söderköping	Uddevalla
Solna	Södertälje	Ulricehamn
<i>Sorsele</i>	<i><u>Sölvesborg</u></i>	Umeå
<i>Sotenäs</i>	T	Upplands Väsby
<i><u>Staffanstorp</u></i>	<i>Tanum</i>	Upplands-Bro
Stenungsund	<i>Tibro</i>	Uppsala
Stockholm	<i>Tidaholm</i>	Uppvidinge
Storfors	Tierp	V
<i>Storuman</i>	Timrå	<i><u>Vadstena</u></i>
Strängnäs	Tingsryd	<i>Vaggeryd</i>
Strömstad	Tjörn	<i>Valdemarsvik</i>

Vallentuna	Västervik*	Älvkarleby
Vansbro	<u>Västerås</u>	Älvsbyn
Vara*	Växjö	<u>Ängelholm</u>
Varberg	Y	Ö
Vaxholm	Ydre	Öckerö
Vellinge	Ystad	<u>Ödeshög</u>
Vetlanda	Å	<u>Örebro</u>
<u>Vilhelmina</u>	Åmål	Örkelljunga
Vimmerby	Ånge*	Örnsköldsvik*
Vindeln	Åre	Östersund
<u>Vingåker</u>	<u>Årjäng</u>	Österåker
Vårgårda	Åsele	Östhammar
Vänersborg	Åstorp	Östra Göinge*
Vännäs	<u>Åtvidaberg</u>	<u>Överkalix</u>
Värmdö	Ä	Övertorneå
Värnamo	Älmhult	
	Älvdalen	

För att gå tillbaka avsnitt 5.5 klicka [här](#)